

pp 1-78
781 (40) MAR 8 1944 K34P/82 H. M. Mohlabe, K34/82 1
Bethany Mission

Material culture at Sekirira P. O. Richardsdale

f. 37 Xorula, xo betla le melemo e mengwe. pp 37 typed £ 3-10-0 ind

Ana ke maina a dilō tše dimulwa.
o mono naxeng ya xēšū ke matšepē,
marumu, mesēbē, maketsaka, maxaxan-
e, pētluwana mefiri, makēlēmēšē, di-
pheta, byale e be ba gula ka noto, bya-
le mafika a xorula, mafika bare
ke ditai, ke mafika a mantso.
Tšena tša ka xodimu didirwa ka ditai
byale tšena dia betliwa le xodirwa letsopa
kōta, lexapa, lenti, mabyang, motalo,
letlalō, mokxopa.

↳ letsopa ke boraxa byo ba bo epaxo
fase, bonyakilo ba byo bontso, empa bo
tibile ka borēhla. ka byōna ba dira dip-
itša le meripi, byale pele xaxone ba bopē
pitsa ba swanetšē xo thōma ba kxōtla
le toopa ka lefika la lwala le le fed-
lexo la sekxōtlopitsa. Pitsa byale mapi
wa pitsa ke moka o nyakēla lefika la
sethēdi thēdi la phaphati, ke moka o thō-
mēla pitsa xodimu xa lona, ene bo sešū

781

K34/82

2

bya ômêla xôdimu xa lefrika ke moka ba
 bošikinyu xone bonodula xôdimu xa lefrika
 ka ntle le xo mamarêla lefrika. Byale
 ke moka mupi wa bôpa xofihlêla e fihla
 mowe a rataxo e fihla xôna. Xe ba bôp.
 a pitsa, mupi o swanetšê xoba le metsi
 kkaufsi le zikhêlô moropexetšô ke wa ma-
 fellô. Metsi ka ôna ba kolobiša xone letsopa
 le kôlôbê, byale xone xe ba bopella le kxone xo
 swarana. Byale xe a feditšê xo bopa ba
 e beya kowa xone e ôme, byale xe e ômile
 ba tšeya zikhêlô ke moka ba ritêla pitsa
 ba e ritêla ka teng le ka kxakala, zikhê-
 lo ena ba fêla ba e fakêla ka metring
 le yôna pitsa ba fêla ba e pyela ka m-
 etsi xone zikhêlô e kxone xodira mošomôu
 a yôna xa batsê. Byale xe ba e ritêla
 ba šila letsoku, letsoku ke lefrika le
 le hubedu, ba e epa ka fase, ke moka
 ba tlotšê pitsa ba ritêla, ke moka la
 mamarêla letsopa ke moka wa bôna
 pitsa e le batsê kudu. Byale kowa
 molomong wa pitsa ke moka ba dira m-
 a pheso, xona mowe maphesong ke mo-

Pottery

781

K34/82

3

ka ba rithela ka moropexetso, ke lefika
 le lentso, kemoka ba dira ka lona. Dipitso
 ke tse dikhubedu, ka fase xa maphesa ke tse
 dintso, byale kemoka pitsa e fedile, ba di-
 beya moriting kudu ka ditibeng xore diome
 xa ba dišumiši selo, le qena mupi e
 so a thabē kudu ka xobane e so dithšobi-
 we, byale xe a sa dibeile xore diome ke
 moka mupi e tšana a nyakela dimati le
 kotopa dibi tša xo thšoba dipitso. Byale
 o tsoxela xe dithšoba e sale xosana, ke-
 moka ba dikxobakanya felo xotee, kemoka
 ba tšea dimati xoba dibi ba dilakela
 ka xare xa dipitso, byale tse dingwe ba
 dibeya xodimu xa tšona byale ba xotš-
 eletša mollō, byale mupi o tla hlwa a
 le mošomong o moxolo wa xohlwa a
 kxothelēša dipitso, xore diswe. Byale
 mowe pitsa e e sakaxo ya bopēxa xa bot-
 se se e a nya, tse dingwe dinodira men-
 the pēla ba dišumiša, byale mowe tse
 disakaxo tša palexa ke tšona tšewe a
 ilexo a kxona xodibopa. Ke a dithšubele-
 tše xo etsa le hono o swanetše xo tso-

781

K34/82

4

xa a ditšeya ka moswana. Byale ke
 moka o disa ka xae, byale modirō wa tš-
 ōna o fedile, dileketšē fēla xone dišabišwē
 xoba ditšame dibapatsiwa. Ke motho a
 e tla xošaba pitsa, byale mupi o swan-
 etšē xohlalošetša mošaki, xone wa e bōna
 pitsa e ke moxakō byale o swanetšē x-
 o kxa metsi ka yōna o a bee ka yōna
 xo fihlēla matsātš' a matelēle, byale ke
 e saswa o tla bōna enya, o xome o
 e buišē o tle o tšee e ngwē. Pitsa
 e xekišwa ka mabēlē ke xone morabi o
 swanetšē xo tšhēla pitsa ya tlaala ka ōna
 a wa ke moka o feditšē o swanetšē xo
 tloxa le pitsa. Meripi le yōna ba nobopa
 byale ka xe ba bopa dipitsa, byale yōna
 ke e menyana, ya xošebēla merōxō. By-
 ale yōna ke e mentso, ka xobane ba ritšē-
 la ka moropexetšō fēla, le yōna e tšhu-
 billwa tsātš' ka le tee le dipitsa, by-
 ale yōna e ka one ka xobane xa se
 xantš' e ka dula enya. Ke xone ke tš-
 e dinyana byale mupi xe a bopa
 tšōna xa dimofetšē pelo. Ke tšōna

781

K34/82

5

dišabiwa ka mabêlê, ba no e klatšã ka
 òna yaba ke moka o šabilwe, le òna xe
 oka ya wa nya, o swanetsê xo beêtšã
 xa mupi wa dipitšã, a xomê a mojê
 o mongwê. Ka moraba xa le some la ma-
 tšatšã, xe mupi a ka bōna ba sa dibuišã
 a wa o tšaba le lexōna le xore dipitšã di-
 swele, e ke xore le yēna mupi a nodula a-
 re tšu a wa wa butšišetšã xoba ba du-
 laxo kxaušã le mošabi. Byale dipitšã di-
 na le maina a tšona xe ba šetšê ba diš-
 umišã, maina a tšona ke ana, ke pitšã
 ya byala, sešafêlō sa mapoto, madipitšã
 ke xore ke pitšã e ba beya dipitšã ka yō-
 na, nkekele e we ke pitšã e kxolo ku-
 du bareng xe ba ka koletoê byala ka yōna
 yo mongwê le yo mongwê a nwa a kxo-
 lwa, xe batho ba šebakae, ke moka ba
 ba bathokolla ba beya. Maêta ke a
 dipitšã tšã xo pyatlēxa, le òna ba a
 šumišã, ba šumišã xo šala matšoko, xo
 fêla dikolobê, xo hutšetšã dimpyanya le
 xo khurumetšã dipitšã tšã xo a peya le
 dišexo, dipitšã tšã bus bušwa le tšã

781

K34/82

6

meiōxō ba khurumetsā ka ōna, le xe mot-
 ha a babya ba molomēka, madi a xaxwē
 ba thšēla xoōna. Byale batho ba we e le-
 xo ba bupi ba dipitšā mono naxeng ya xet-
 u ke ba xa Mabakane le ba xa Pāpēla. Di-
 pitšā dibopa ke basadi, kudu ba kkekolo,
 byale xe mosadi a bōpe kxwedi ana ma-
 laō wa xone a ē a tswarētē dipitšā, ka
 xobane ba kane xe ba e ya xo dikhšuba tšā
 palēxa kamoka. Kōta e dirā ditō tšē-
 na, mahudu, mese, mafēhō, mahō,
 dikxamētō mexopo, botswane, mabati
 maselole mafōrō. Moxopo tšena le tšona
 dina le babētli ba tšona kudu xobētla ba-
 laudi baxa Iselane. Moxopo babētla me-
 hlane ena, morōthō, morōthō mabela
 le morula. Byale mexopo babētla ka
 dipetlwana le maxaxane, ba ripa kōta
 yaba diripana tšē dikoto ke moka ba thō-
 ma xobētla, ka tšeng xo ōna ba kxoba ka
 petlwana, bane xo fetšā xokxoba ke-
 moka ba ophušetsā moloreng wa di-
 kxomo ka tšakeng, o dirā matšatšā a
 mahlano, ba dirēla xone wa seke wa

781

K34/82

7

paleha, byale xe ba o epolotōe ba khōna
 ba o thakxella, byale nemaka o fedile
 xosētšē fēla xe o thakxella ke basadi ka
 moxaudu. Moxopo ke o mosehla, byale
 o mongwē e noba tšikwana o mongwē
 ba dira matwana a mane byale ba
 ba ba o dira mokokō wa xotswara k-
 a ōna. Xona le moxopo o mongwē o m-
 oxolo bare ke lexopa lōna ke la ka mošate
 lena le matō a mane, fēla xa lena m-
 okokō, ke la xofēla dinama ka xare tša
 khōtō, lōna ba bēla la mokokō ke leleh-
 ubedu. Dikxamelo le tšōna e sale m-
 eloko ya xabō moxopo, empa tšōna ba di-
 dira byale ka dipitšā byale ba didira
 mokokō ka mo le kamo e medi, kore xe
 o e tswara o e tsware ka matsōxō
 a mabedi. Mahō mehlare e e tsebexa-
 xo xaxolo ya xobēla mahō le mafēhlō
 ke Mohlatswa, Mphahla, mohlumi ke yōna
 mehlare e e tšilexo xōdimu xa ōna. Byale
 lehō lena le khōti, ka yōna ba fetola m-
 eōxō, ka tšē^h engwē ke lehō la xotso-
 la bušōwa. Ba thōma ba lekhoba

781

K34/82

8

Ka mowe ba tsolela bušwa ka lona
 yaba phaphati, le lona byale ka xe
 mehlane e we ele e mesehla xe ba e
 tlošitše makxata, ke a mesehla. Ze
 fêhlô, yona ba nobêta yaba ditso
 lotolo, fêla hlôxong ka lona ba dira me
 baklo e mene, byale ba thula masôba
 a mabedi ka morokala, ke moka ba bē-
 tla diphate tša phata-kewana ba tš
 thwêla, ke moka le fedile byale le lok
 êtše fêla xofêla tša xoja. Byale mo
 laô wa mahô le mafêhlô, monna xa
 swanêla xoteiwa ka ôna ka baka
 la xore a ka tlaêla, xobyale ka dim-
 pya le tšona dekare xe dirakiša phô-
 ôfôlo ya tšeya moxêê, ke xore xo ra-
 kisetsa thekô. Mafêhlô le mahô a
 bêtluwa ke banna, empa a sumišw-
 a ke basadi. le mosadi monna wa
 xaxwe a sahone xobêta, xe a bôna
 xore a naô o swanetše xo ya xa babê-
 zli, xošaba xôna, byale ba šaba ka ditlo-
 o, tša xo tlala tlaana. Ke yona ša-
 bô ya tšona, fêla xe onyaka le hō

781

K34/82

9

le lefêhlô, ke dihlaana tšê pedi tšôa ditloo.
 Lefêhlô xe pitšô e bela, xe ba thšêla bu-
 upi ba fêhla ka lônâ, ie xo faxêla, byale
 xe ba faxetšê ka lônâ, ke moka la ma-
 fellô ke xopetoid ka lônâ, byale ke mo-
 ka ba fa nywanenyana wa xôra, ka
 moraxô wa lehlatswa. Byale le fêhlô le-
 na le thailô e bare xo thaaai kxomo ya
 bopapê ya kxixlêxêla ka buchibeng ka
 šalâ ke tšwêre ka bothšôba, ke moka
 xo dimula xa yônâ bare ke lefêhlô
 ka xobane o le lokêla ka pitšeng wa
 šalâ o le tšwêre o fêhla. Mola o
 mongwê wa lefêhlô bare mošeman-
 ana xoba monna xa xôre lefêhlô ka
 baka la xore ba ka thoka matšwêtê
 xa môxô le lônâ le hō. Mahudu lônâ
 ana le basila, e sale bōna balandi-
 ba xa tšelane, ba bangwê, ba nobêtia
 e mpa le xe ba sakkone, xa botšê. ba noba
 bekho ba seka, bōna ba fêla bare kxane
 ke xe moxwêra a tšetšê hlōkwa. Byale
 mahudu, ba bêtia a morula le motōtšô
 ke a maxolo, xe babêta ba lekanthšô

781

K34/82

10

ka dikhum, ba dira maraxô a maxolo a xore
 le ême ka ôna ke moka ba dira molomo
 o maxolo, ba kxoba ka dipetlwana, ba dilot-
 utšitšê kudu le xôna mifini ya tšôna e
 swanetšê xoinama kudu, le tšôna ke
 tšê ditetele kudu xore dikxone xo fihle-
 lla fase. Byale lehidu le tšona pele
 xa xore ba lethakxêllê, ba le epêla ka
 šakeng la dikxone, xore le thômê lehur-
 ahu rêla xore xe ba lethakxêlla la rene la
 palêxa. Lehidu motho a swanêla xodula
 xodimuxa tšona xe motho a ka dula xodi-
 mu xa tšona ba phakiša ba matswara le
 motlabo. Byale ka Maforwane o be a
 dula a batšâ mosadi wa xaxwe taba
 e, byale mosadi a fêla are xo mokxa-
 labye ke tšâ kxale, ba xoloxolo ba bolêla
 maaka, a wa mokxalabye a mohomolê-
 la. Byale ka tsatšê le lengwê xwaba
 le mabyala motšeng wa Maforwane
 le mathekô a mangwê, a wa bahiwa
 a ba enwa mabyala, xo fihlêla letšatšê
 le dikêla le tsafi le tswara. Motlabo
 wa mosadi wa Maforwane a le xôna,

781

K34/82

11

byale ka xe mokhalabye a be eina le ba-
 sadi bababedi ke moka a taxwa ka nt-
 long ya mosadi yo mongwê, byale mosadi
 di yola ara moklabo wa xaxwe xore a
 xee rô-rôbala ka ntlong ya ka mokhalabye
 e le xe a rôbetse xa tsoxe bošexo. Awa
 byale ka xe monna le yêna a okwa by-
 ala a ya a rôbala le mosadi. Ntlo ya
 monna yo mongwê a ena borôkô, ke see-
 ma sewe, ke xore monna a kaza ke bo-
 rôkô, mosadi o swanetse xo mošikinya, le
 xe meso e nkxa e swanetse xokwa ke
 bôna, byale a tšabe e sale bošexo, phi-
 vi. tšaba moso morwa monna moloï
 a bonwe ka mahlo. Bôna bona a ba
 ka ba kxona xodisa byale ka baka la
 byala baile ba lala ba rafoka, byale
 mafelô ba kaza ke borôkô, xa fihlêla
 letšatši lehlaba ba sa rebetse, ba mo-
 tše ba tsoxa ka moka xa mōkô le mong-
 wa matse, a be a ka ka kolêta kakô-
 lêla phihlô, byale a tsebella a bôna xore
 mosadi yo mongwê a bônale, a ya
 ntlong ya mosadi xore e yo matsoša

781

K34/82

/2

byale xe a bulu lebati ke moka bath-
 ōma xo phafoka, ya ba mong wa matse a
 makala, xe a bōna taba e, a wa a
 ka kamēxa, a seke a xhona le xobolēla
 selō, a wa monna a tšolla lebati a
 Hoxa, sehlotlolo sa bulu lebati sa kh-
 šaba. Le a fihlile xae, a romēla se-
 bakka sa ya korapēla, a wa mong wa
 mosadi are monna yowe a xomēle m-
 osadi waka, ka xona molato a seke
 a boeletšā taba e ka kenya. Byale
 mokhalabye are xo mosadi se we baxolo-
 xolo barexo se aila ba re-reša le hono o
 bōne, lehudu xa ba dule xadim xōdimu
 xa lōna. Modirō wa lōna ke xo setla
 mabēlē fēla. Mose ke ōna o we ba
 setlaxo ka ōna, ona le seema se
 barexo, mose a o le bale lehudu la ōna
 ke xone le xe mokhalabye aile are, monna
 a a xomēle mosadi e ka seke a moxo-
 mēla ba tlo diotšā tšā xatama.
 Byale mose ba bētle wa mososo le mo-
 tlouma ke yōna e tšexo. Mose ka hlōxom
 xa ōna ke xoxokoto, ka mo ba setla-

781

K34/82

13

xo ka xōna xalekane le matswarong.
Meropa e bētlwa ke bōna ba xa Inelane,
 le yōna ke medirō ya banna. Meropa
 ba bētla morōthō le morula, ba bētla
 polobalo ya mohlare, xoba bare ke lehu
 le phulexile ka mataxong ke moka ba napa
 ba dira moropa, fēla moropa ka matax-
 ong xa ēna ke xoxosese, byale ka molomong
 ba bapola ka mokxopa. Bare mo molomong
 ba phula mašōba a dikuluxa moloma wa
 moropa, ba bētla dinotlo ke moka ba bapola
 mokxopa ka tšōna, ba dikōkotēla tša di-
 ya ke moka ba o anēxa letšatšing, xare o
 omē ke moka o fedile. Ba e bapola ka
 metxopa ya ditxomo, thakadu, kolobē ya na-
 xa le pitri, byale letlatō la pitri lella
 ka maatla. Medirō ya yōna ke xoteiwa
 dikōšeng tše byale ka matōpō, selong sa
 kxōzi, lepešeng, tšatšā la kōmana, lešok-
 ong la basadi le xe batho ba hoše ba ralo-
 ka. Xona le seema se sexolo sa basadi sa
 ka šokong, bare, moropa xolla morōzo, mohlō-
 phi ke mma mitšā mma mitšā tša kxole.
 Alalošo ya sōna ke xare, mohlōphi xe o

781

K34/82

14

Kalla le motšo ya babayako wa tsoxa a
 bina. Mohlophi bare mošoma wa banna le
 basadi bošexo. Kōmana ke setō se seholo
 kudu, ba e bētle ka mohlare o mokolō o mok
 ota ke moxo. Byale jōna ba swanetšē xo-
 rēta motšo wa xotšwa hxele, yowe a rexo
 xobētle kemoka a tloxa bašala batiya a
 seke a ekwa xella, ka xobane xe ele motšo
 wa hxaufsi, mohlantš ba ribulla kōmana o
 swanetšē xohwa. Kōmana xa e bētlelwe
 xae, ba e bētle mokeng kudu mokeng ya ph-
 ôvôvô, xone mohlantš ba e ribulla, xe ba dira
 medira ya bōna e mebe ba tho ba seke ba
 akwa. Kōmana ba e bapola ka madi a mo-
 tho kudu ngwana wa letoko la ka mošate, xo-
 ba bana ba ba kōmana le batseta ele x-
 ore ba bapola ka mokkopa wa hkomō, ba
 ehlaba le tsātš'i lewe ba bapolaxo ka lona
 le jōna hkomō ehlabēlwa xana kowa
 phôvôvong, byale ka lona letsātš'i lewe
 ngwana yo mongwē o swanetšē xo
 timēla ba seke ba mōna ka mo aile-
 xi, xotla na pula ekholo ya xoxakantš'a
 xone ngwana e kaba vile kae, byale m-

781

K34/82

15

e xopolô e mengata e tla xopola xone kxona
 o ngwana o tšene ke dinoka, ke moka ba-
 nna batla leka kudu xokizima le dinoka
 xolebella ngwana, empa ba ka seke ba
 mōna. Modirō ona wa xobapola kōmana
 o dira ke batxalabye ba baxola, le xōna ba
 ka mošate le batseta fêla. Bōna ba
 kxona xo sebolêta sephiri. Bare taba re
 e pa kxōromêla kxuta marama re
 hwa nayo. Byale ba rira hlōxō ya
 mokho ba e fakêla ka kōmaneng, ka lona
 le tšatšile we ba bapola xo, bare xe ba ba-
 pola ya ba hlōkō e ka xone ka kōmana.
 Ke moka tšatši le ba tliša xae, ba swan-
 etšê xotliša ka mabanyana, e tliša ke
 kōma e bare xo ke bomalešarane, byale ba
 tlilo lala batšya kōmana bošexo ka moka le
 bomalešarane ba lala ba lla bošexoka-
 moka. Byale kamo kxōrong xo tšena banna
 fêla le masoxana le mōxola ka xoban-
 e ke leloko la xabō banna, mabōbo o a
 tšene kōmaneng le basadi. Mokho wa m-
 odithšaba xe a fihla a tšena ba
 swanetšê xo mutšiša xone naa male-

781

K34/82

16

šapane Keng, a ba botš'e, xe a sa o tre-
 be, fêla ba butš'isa diputš'iso tš'e ding.
 wê tš'e mabapi le komo a ditš'ona a
 wa ba swanetš'e ko mopatlamis'a xâli-
 mu xa kômana, ba muxiš'e kâmana, ba
 motiya ditupa tš'e nne bare ke mats-
 wêlê a kxomo. Byale xe boesa malešapane
 o boêla madibeng a bokup bokobu le bokwê-
 na, kemoka kxotš'i e nthš'a kxomo e fa
 banna ba e hlaba, kamoka xa yôna e a
 peiwa kxôrong, a ena setobêla, byale x-
 e e budule ba nthš'a ya kxotš'i e ya ka
 xae. Êle xore le pele baile ba nthš'a se-
 bexô e sale tala, ke lehlakôri, xe e bud-
 ule ba nthš'a le tš'oxô, ke moka malaô wa
 kxotš'i o fedile. Byale banna ba thôma
 xo enolêla nama mahlareng, ba bitš'a
 banna kamoka ka mephathô ya bôna
 byale ba e tš'isa ba êma kowa ba ba
 fa nama ya bôna byale byale, mop-
 hathô wa ba kxatš'abuyê o ja hlôxô, ke
 moka mašoboro le basadi xamôxô le ba-
 na ba tš'ile kxobêla, kemoka monna
 wa pelo o swanetš'e ko bangathêla

781

K34/82

17

diatleng xofihlêla ba ênêla, byale banna
 bašale ba kokona marapô. Mala hlôkong
 ba khalabye ba swametšê xophaxoxa-
 nya le leme le lengue le e kxoxing. Byale
 kemoka xofedile kxozi e rotolêla maby-
 ala banna ba enwa, ba nonwa byale ka
 xe ba ija nama, ba dula ka mephathô
 ya bôna, basadi ba tla ka xokxopêla le
 kôna ba swametšê xoya xa mephathô ya
 bôna, byale kemoka xa banna xofedile.
 Kamabanyana xotla lešoko la basadi le
 bôna ba tllô rôbala kxoxong, fêla bôna
 a batii kômana ba tiya meropa fêla
 Xana mowe lešokong la basadi monna
 xa tsene, le mathumaša, kxozi yôna e
 ya tsena, fêla a e motho a e bôna e
 ya xae xa bošexo. Le baesa kxozi e hl-
 ebêla basadi kxomo, le bôna baja ka
 mephathô ya bôna, banna ba diôya ka
 xokxopêla, ka moxoxô e rotolêla mabyala
 le ôna banna baja ka xokxopêla. Sebe-
 xô sabasadi seya xa mohumaxadi. Byale
 kemoka xofedile kômana e tsene ka xae
 banna ba e axêla ntlo ya yôna basadi

781

K34/82

18

ba sekêla byane. Byale motso yola
wa xobêtlâ kâmana o lipiwa ka lesame
la dikxomo, m mêtli ya meropa o lipiwa
ka pudi. Mabyalâ a kxosi ya xoba e rot-
olêla a safele ke xore a omêla ke naka
ka moka byale ba rubala a e ya moša-
te. Kâmana a se sešô se se nošeiw-
exo, a wa sešeiwa ka molašô, byale ka
xe xoetsiwa per, ka lehu la kxosi, xe ba
lema ngwaxa o moswa le xe kôma ya
ba dikana e a loxa, le ka le rubabaxubô
la bale xe ba robette kxorong selala see-
me xošile malešapane, ka ntse le tša
na tšewe a wa xa ešeiwi.

Mabati ba bêtla la mathsethe le m-
aba-muki, ba nobêtlâ e le phaphati e kxo-
lo ya xolekana molomo wa ntlo. Byale ba
le thaxêlla ka mošetô, ke tšipi e ng-
wê ba e fêra boxale bya yôna bya-
ba xare, byale ka sêkêla xe e fedu-
ba kometšaxo mênô a ka mathetšô ka
moka ba loutšâ boxare bya yôna. Bya
le bati lena le matswêlê a mabedi a
ka tšeko ka ešer, ka xôclimu le ka

781

K34/82

19

fase, ke kamowe ba #liloxo xōna ka
 nthse. Byale xe ba feditše xobēkla mo
 lebatš; ba bēkla metxophathō e medi le
 dixokxoba tšē pedi, byale sexokxoba se se
 ngwē ba e beya fase, se sangwē se ba
 ka xōdimu, ba re xe ba dibēkla ba bēkla
 ba lekanthša molomo byale kamo difella
 xo kanthse, ba didira matswēlē a mabe-
 di kamo le kama. Byale metxophathō e tl-
 ilore xe ba e ēpēla ya tsena ka xare xa
 dixokxoba, ka kowa xa o la xōdimu ke mo-
 ka ba tlēma ka elinti; byale lebatš e ba
 xare xa metxophathō, matswēlē a lona
 a tsena ka xare xa matswēlē a dixokx-
 oba ke moka xo fedile, lebatš le ebudiwa
 le xoma le tšwalla, fēla xe o bula lona le
 ka kolēla xōdimu, to byale le xe o letswalla
 ke xobane ka mathekō a latswara ke selō.
 Lebatš le xoniwa ka letsōxong la senna, xox
 e xe o bula o bulēle ka xōna letsōxong la
 senna, xōēleletša xe lenaba le xotibanetšitšē
 ka ntlong, o kxone xomanalla ka lona byale
 o kxone xo molwanthša ka letsōxō la sesadi.
 Xe ba e ya mašemong lebatš ebe ba leph-

781

K34/82

20

e-~~reketša~~ ka mose, byale melamo kamôxô le
 mabati e be e le a matkopana kudu, xe o
 bulu o tsena kantlong o kwetama ka di-
 khuvu wa kxôna o bula, le xe o tsena ka
 a ntlong o be o diôinama kudu. Modirô o-
 na wa mabati o diwa ke banna, ôna
 monna yo mongwê le yomongwê o no sepê
 tšela. [Batsopyane ke seletšô, byale b-
 abêtia ka phate ya mphalane. Ba re xa-
 ripa phate ena ya mphalane ke moka ba
 bêtia e le tolotolo, byale kowa e lekanešše
 kemoka ba kxoba ka tšekô ka e tee ba dira
 byale ka lexopo, byale batlilore ka tizong
 ba lesetša e le nkxotlo, xona mowe nkxotlo-
 ng ke moka ba thula le šoba ka morokala
 ba bêtia phate e tšese ba e tsentšša,
 kemoka ba ôhla entši ba le baki xoba la
 kxaxamêla ba le hanela xôna phateng e la
 ba e tsentšitššo, ba lexôka la finla ka
 nhlang ba xokella xôna. Ka kowa nhle-
 ng ba dira moxokopana byale o a ntšša p-
 hate e tšese e telelenyana, byale ba
 xokella mona e tšômaxo xôna, mola ma-
 felong a yôna ba fakêla sekapa ke

781

K34/82

21

moka batsarwane bofedile. Byale ba
 nyakêla phate e ngwê e nyama ba e tlê
 ma ka dinti xore e ôme e inamile, ke
 moka ba nyakêla buditi bya kxoma xoba
 bya pôkôlô ba xokola lenti ke moka ba tlê
 ma ka buditi, byale ke moka ba sipidiša
 buditi xôdimu xa lenti ke moka o êpêla
 kôša e ngwê le e ngwê ka sôna kama
 kxwa o a rataxo. Seteiwa ba sebeile
 maxêtleng ka letôxong la senna. Selet
 sô senna se dira ke banna, kudu seletša
 ke dikxôpê, kxôpê ba o kwa a lala a se
 tiya bošexo ka moka ke xore o xodile, o
 nyaka mosadi. Masêlô ba a dira ka mo
 hlare o moloxa fêla xa xona o mong
 wê mohlare wa xo dira maselô ka
 ntie le ôna. Byale ba ripa mohlare
 o, ba o pharoxanya ka boxane wa tšwa
 dihxolemêtlana tšê dinyana tšê dinti
 byale bathôma xo difêfa xore e be diphati
 tšê disese, ba dira ka buntši pele xa xore
 bahupê le sêlô. Ke moka ka tšatši le leng
 wê o ya dipipong xoba lesitlwa le xo ripa
 methapo, tšena ke tšona tšê ditlilôxo

781

K34/82

22

ruma le sêlo. Byale ditō tšē we xe di-
 xobokane, byale moluxi wa masêto o dula
 fase, ke xone modirō o mokolo o fedile, by-
 ale xošetšē xe a e ya ka nokeng xo kata
masêto. Ke moka moluxi o tšeya moloxa
 ka buntši o foloxela nokeng xo kata masêto,
 o thōma ka diphatē tšē diphehaxo menwa-
 na e medi, ke moka o thōma xo diphehaxo
 nya ka mokxwa o a kxonaxo, o dira byale
 xo fihlêla a le fetōa, ke moka a thōma le le-
 ngwē. Ke xone moletšatši o dira ka maratō
 byale o tla no dira byale a tšeya a beya
 ka matuding xo fihlêla meloxa e felêla.
 Byale xe e feletšē kemoka o thōma xo xopa
 dipipō xoba lešitlwa. Dipipō ke mohlare o
 melaxo diolong e bile ke moxoxō, byale wa
 kata wa nama e seolo, mohlare a ōna
 ke a matulana, empa dititō tšā ōna
 ke tšē dithsehla. Lešitlwa ke mohlare
 o melaxo dithetxwang, mokobifileng byale lona
 lee kēpêla fase, ba diōleēpa, ba hwetšana
 titō ya lona ke moka ba le xirimatšā. Lona
 le na le diphephe tšē disere tšē ditaba, tō-
 tō ya lona ke e ntso. Mothapō le ōna

781

K34/82

23

o mela dithekhweng tša dithebeng ôna
 ke o mokoto o mosetla le mahlare a ôna,
 ôna o namela xolimu xa dihlare, ke ôna
 o ba rumaxo masêlo le dihlacana le diroka.
 Mothapô le lešitlwa xe ba e ya xoripa tš-
 ôna ba tsoxêla e pale xosasa, ka baka
 la xore mosekare o ka tšama o tšōša
 ke beng ba naka (afintōxa). Le bipô le mo-
 th lešitlwa ba dipharokanya ka boxane
 xore ditšwe diphatšā tšē pedi, byale ke
 moka ba ditata dikxane, ba dilakêla pi-
 tšeng ba diapera tša butšwa, ba dia-
 pera e sale xosasa ke moka ba zllis dihlac-
 lola xe xolewa tša xoja, le xōna ba bōna
 xe dibudulê, xore dibudule ba bōna xe ba-
 re ke a diswarrella ba bōna makkata a
 tšōna a tloxêla diphatse. Byale ke moka
 ba xopa makkata a tšōna, ka moraxo
 bare ka kowa xa xopharolwa boxopa ka
 lekêlēmêše xore e bē phaphati, byale xe
 a feditšē xodira byale ke moka modirō wa
 dipipô le lešitlwa o fedile. Ke moka molu-
 xi o tšeya mothapô o hupa lesêlo, o tšē-
 ma matheko a lesêlo a tšēmella le mothapô

781

K34/82

24

Kamantzi xore wa seke wa hufuxa xe
 a loxa. Byale ke moka ba tšeya dithixiwa
 ba loxa ka tšona morumo wa lesêlô, ke mo-
 ka moka xa ôna masêlô o swanetše xo a
 dira ka ôna mokxwa a we. Ke moka mo-
 dirô wa masêlô o fedile, a emetse xo-
 sumiswa. Mong wa masêlô wa šabiša
 mošabi o swanetše xošaba ka mabêlê,
 o thšela mabêlê a tlala lesêlô, ke moka
 o šabile. Modirô o wa masêlô ke mod-
 irô wa banna, xe lesêlô le fedile byall
 ke moka le sumisa ke baseadi, ke moka bare
 monna a jêle lesêlong bare a kababa ke
 le tšwêlê. Mefini le yona e bêtla ke ba-
 nna, ke ya xo thwêla matšepe. Xo bêtli-
 wa mefini ya mehlare e mphahla le mokxo-
 ba, ke yona mehlare e etilexo mo mifining
 ya matšepe le bo maketsoka. Byale bare
 xoripa phate e ya mphahla ke moka ba ebêtha
 xofihêla e lekana diatla, ka howa hlôxong b-
 a dira moxokoto, ba dira byale ka hlôxô ya
 mašianoke, ke moka ba tula ka morokola
 ke moka ba thwêla le tšepe, ke moka
 ba lema ka ôna. Zexapa ke selô se

781

K34/82

25

se diraxo ke semela sa thōtse, byale bare
 ke popa ke huwane (hwebeane). Byale
 ōna bare xa e kxola, batla ba a phula mola-
 mo ka molamang, ke moka ba a puya ka pitša
 ekxolo, byale ke moka xe ba bōna xore maaxata
 a tloxa ba hlaklala, ke xore lexapa le budule.
 Ke moka modirō wa lōna o fedile, lona le
 dira ke basadi, modirō wa lona ke xorwala
 mabyala a xōcha, dixo le ditxēro dienywa
 ke tšōna ditxōtse. Lenti le na le modirō
 o montši, kudu dinti tša lebabu le kxaxamē-
 la, tšena le tšōna ke dinti tše dihumuwa
 xo mono naxeng ya xēu, ke Moka, motšepē
 sexokxomane, motšwiriri, mononane, lella,
 mokhudi, moxo, motša, Moxamama, lefōkōri
 mokxoba, kxotose, Moxaba le Puyeye.
lebabu ke mokhane o melaxo ka ditxabe,
 a o xole xoya xōdimu ka maatla, ke moh-
 lare o mosetla, byale le tšōna dinti
 tša ōna ke tše disetla, bare xodihuma
 ba disotla, ke moka ba ditxobakanya ya-
 ba tše dinti. Byale ke moka ba diōhla
 ba diōhla ka seetla ba diōhlēla kxwelem.
 Ba diōhla ka buntši, ke moka ba tšama

781

K34/82

26

ba dišabiša, dišabiwa ka dihlana tša
 mabêlê, tšê dingwê ba no tšama ba diš-
 abiša ba sa dišhwa. Byale modirô wa
 tšôna o moxolo ke xoxa maxoxô, le xoxa hlô-
 kwa ya ba kwêna, le malôkwa, le xoxoka
 sekhêrô xe se pyatlexile, se nadira monga.
 Kxaxamêla ke mohlane o melaxo melapong,
 byale wa hwetšana o katile dihlane tšê
 dingwê, le mo maweng o hwetšana o ta-
 tile, ele xore leina la mohlane o e tš-
 waxa xo ôna ke moumô, ôna ke mohlane
 o moxolo, byale yôna e tata byale ka
 mothapô, fêla yôna e phereketsa dihlane,
 kxatše mothapô ôna o nonama xôdi-
 mu xa dihlane. Kxaxamêla ke e khubedu
 le dinti tša yôna ke tšê dikhubedu, ba-
 re xo e ripa ke moka ba e phaxoxanya
 ka boxare, byale ba humma lenti, ba
 le sôtla. Ke ôna a dira modirô ka
 otee le lebabi, fêla lena ke sehlane xe
 motho e le moopa, byale ngatša e moaba-
 fa, ka sebaka se sengwê o kwa bare
 sepela o nyakêle lenti la kxaxamêla
 o lehume o le tšotle, ke moka o le ôhlê

781

K34/82

27

Ke moka ba xofa ditsibanyana ba ditu-
 tšē mašobanyana, ke moka o difalēla le-
 nti, byale ke moka ba tlēma mosadi ma-
 theka xore matheka a xaxwe a tie. Ka
 lona ba twela dikxomo mokala, le maborwa
 le botorwane le kwata ba dira ka lona.
 Ana mantiana le bana le baka le lengwē
 le le lengwē a lētki. Mooka ke mohlane
 o moxolo wa diphephe tšē dinyana, xe o tšē-
 tšē o xodile ke o moso matxata a ōna, emp-
 a dinti xohumiwa o moswa. Mohlani o o
 na le marōhu, ba banyana ba ja marōhu
 a ōna, le ditšōwene diaja, empa a mō-
 ta. Byale dinti tšū ōna ke tša xoxa
 dinti, le xovulela, dinti kudu, le xōna xa
 ditšabe mohlwa kudu xe o kare o balla
 le xōxō wa seke wa dihumu matxata
 a tšōna wa balla naō, a wa o
 loile mohlwa o ka seke wa leripa.
Motlēpē ona ke mohlane o mosela, wa
 diphephe tšē dikxolo tšē ditata, byale ona
 le dikenywa tšē dikxolo bare ke matlēpē,
 a lewa, xe e sale matata o bōna e le a
 matata, byale xe a budule ke a mahubedu.

781

K34/82

20

Dinti tšā ōna ba loxa dišexo le mehipō
 Ke mohlare wa marēvē, le motho a hlapa
 mmele wa o huma a o kxōtla, ke mota
 a hlapa ka ōna ke sehla sa mmele.
Sexokomane ke mohlarašana o monyana wa
 xomela ka ditshabeng ka merung, ona
 le diphephe tšē ditšā ke o montso, bya-
 le ke mohlare o o lētaxo xe dihlare ditshōma
 xohloxa le ona mokha le motlēpē. Dinti
 tšā mohlare o xa disotliwi, bare wa o so-
 tla o ka xoxōxa le eme la sobēla ka teng.
 Dinti tšēna tšā sexokomane mošomō wa
 tšōna ke xoxa dintlo, ditile fēla dixana
 xone tšā naiwa ke pula. Monokane, ke
 mohlare o o melaxo mebotong, ke o mose-
 hla, dinti tšā ōna ke tšā xoballa lexō-
 kxō lehlaka xo ruŋela xōna a diŋulele le
 tšōna ditile byale ka mokxoba, le ōna
 mohlare ona o lumiwa lebakeng la mo-
 dihlare ditshōma xohloxa. Motswērinini
 ke mohlare o o melaxo dinokeng le dinoka-
 neng le dikxwiting, ke mohlare o nodiraxo
 sephupha, byale ona le dinti tšē dibotse
 tšā xoruŋela, ke mohlare o mosehla le

781

K34/82

29

dintsi tša ona ke tše disehla. Zella
 Ke mohlane o motula, fêla a se mohl-
 ane, ka xobane ôna mela o melaxo ke
 moka o tšusa dithabi tše phethaxo me-
 nusana e medi, ke moka ba di letamola
 kamoka lekatizô ya ona, ke moka ba ya
 ya le beya la pond ke moka ba leôhla, ka
 diatla, ba dirga dintsi tša xorulêla. Zella
 le mela mebatong ya mararane. Mokh-
udi, ke mohlane o melaxo ka merung ya
 melapong, leôna dintsi tša ôna bahuma
 kudu xe ba buna mabêlê, enoba mohlane
 o melaxo diphate tše ditelele byale ba ripa
 diphate tše ba o pharoxanya, byale ba kh-
 one ba huma dintsi tša ôna. Dintsi tša
ôna ke tša xoloka dišexo le metipô fêla
Moxo ke mohlane o moxolo kudu, fêla
 o ba uhumaxo dintsi ke moxo beya o mo-
 sehla, o huetsana o tšwile dithêbê
 tše ditelele ke moka ba ripa ba pha-
 roxanya ba huma dintsi, dintsi tša ôna
 tše banaxoxo xo diôhla ba disotla, byale
 tša xoxaxa dintlo a ba disotle. Dintsi
tša ôna dilukile medirong kamoka

781

K34/82

30

xorulêla, le xoballa le xôkxô le hlaka. Ma
 lôkwa ba dira ka dinti: tša ôna, le me-
 xala ya ditxomo. Byale dinti: tšena leba-
 bi Kxaxamêla, moxo ba dira melabo ka
 ôna, diletsô ka moka ba dira ka dinti:
 tša mehlare e. Motša ke mohlare o
 melaxa melabeng le ka ditshabeng, ke mo-
 hlare o mosehla wa diphephe tšê dinyo-
 na, byale mohlare ona xa ona lebaka le-
 baka le lengwê le le lengwê o noletla, dinti
 tša ôna ke tša xoxa ntlo le batsumi ba
 sumisa tšona xoxema dinamama. Moxamaka
 ona ke mohlare o swanaxe le dipanana by-
 ale ba ripa tšona ditshabi tša ôna ke moka
 ba dipharoxanya. Mohlare ona o humiwa
 ka molaô, motho a nokitimêla xoxema, a
 wa o remiwa xoxe ba loma ngwaxa o
 moswa, xe motho a ka novêma pele xa
 lebaka lewe ke moka xo phulexa phefô
 (borusa) ke moka ya simya mabêlê a
 batho. Byale xe a ka bonewa ke molato
 o iŋiwa mošate a lefa ka kxomo, kxale o
 be a lefa ka letšepa ka xobane letšepa
 ka letšee ebe ele kxomo. Byale dinti

781

K34/82

31

tša ôna ba loxa di yoto, di yoto tšewe
 bare ke dinti tša moxamaka, ditile ku-
 du xo feta tša le bibe. Moxamaka uca le-
 uca ba vema tiko ya ôna ke moka ba
 tloša maxata, ke moka ba ja pelo ya ôna.
tefokôvi ona ke mohlarenyana o monyana
 kudu, ke o mosehla ona le byala. Byale
 ona ba notomela ka zikonyana ya ôna
 ke moka ba o phoxanya ka boxane ba huma
 dinti tša ôna. Dinti tša lona ba di hla
 ba rulela mantlo ka tšona. Moxoba dinti
 tša ôna ba loxa di seko ka tšona, moxoba
 ke mohlare o moxolo, dinti tša ôna ba huma
 mahloêla. Ke mohlare o mosehla uca
 diphephe tše dinti. Kxotose e byale
 ka lella fêla yona ke e tshela, le yona
 ba notomola ke moka ba ôhla le
 tšona ke tša xorulela dinti. Moxaba
 mohlare ona ke o moxolo o mosehla ona
 le diphephe tše dinyana tše byale ka tša
 mohlare o barexo ke mosehla o we ding-
 eka barexo ke mohlape tšila. Byale ô-
 na ona le dinti tša xo setie, ke dinti
 tše dihumaxo ke banenyana ba tshata

781

K34/82

33

Mohâlôxadi ke mohlare o montso empa ona le mabala bala a masweu. Byale ôna ba no ohuma fêla xotlêma ba tlhlôlôxadi ke moka ke omodiro wa tšona.

Mabyane ana ke maina a mohuta wa mabyane ke lešišiši, hlakwa, lefê, sehlokwane, lefêlo, matsene, modila, mohlwa mpya tša mokakā (adidingwane) Seiximoko, lešoxê, moemakakotō, moxolane, matsitlane, mphafa, modila-kxama, thšita-dira, lehlakak-noka, lokwa-mahladi, Mapuwane, Mosekwane, Mondiša-phuti, sekuku, moôba-nane, lehloko badimu la molala le motantane. Lešišiši ke ba byane byo botelele kudu, bona le dinoko le xona ke byo bokoto, bona le dilokwa. Ba rulêla dintlo ka byona, xe motho a bosaxa a bosaxa xoya dinhleng, ka xobane xe a ka bosaxa ka ditong boswanetše xone xe motho a rulêla boê bofihle xodimu. Besadi ba dira mafate ka lona, byale xe ke omlile ba fêla ba xoxa dihlatka tša ôna ba dira dipone, ba runasā tšona kamabanyana ke ba tsena ka ntlong, ke yona

781

K34/82

34

medirō ya byane bya lešiši. Hlōkwa
 bo nyakilo lekana le lešiši ka botelele, emp-
 a byōna ke byo bokopana le xona ke byo bos-
 ese, byo boshela, le byona bona le dilokwa
 kxanthe lešiši e nyakiloba le lehubedu, fēta
 le tibile ka boshela. Hlōkwa ba rulēla ka
 yōna dintlo, le xōna hlōkwa e na le tute-
 la, lešiši ka lena. Dutlēla ke xore bo-
 tile, xe mokho a xile ntlo, byale a tya
 ntlo o tla nahwetsana bosalukile, a ya a
 xa pele ka byōna. Banenyana ba kxa hlōkwa
 a ba loxa disēka ka yona, disēka ba di-
 rwala mastong, byale ka masēka tšē
 dingwē ba rwala matōxong. Byale di-
 hlōkwa tšena di rwala ke matumaša,
 xe mokho a e tšwa xobolla a rwale ka x-
 obane mašoboro ba ka moroka ba xopola
 xore ke le tumaša. Mabyane ana a m-
 ela melaleng. Lele ke byane byo bokopa-
 na kudu, byona le mebotong le amela le
 na le matuku a mantši ke xore mexwane
 xoba diphephē, ke byane byo boshela. By-
 ane byona ba rulēla dintlo ka byōna.
 le xodiva dihloro, dihloro ke xore babo-

781

K34/82

35

loxa ke moka ba ruma ka byona hlakeng ya ntlo. Modirō a mongwē wa byona xape, ba loxa dišexo ka byona, le masala ba loxa ka tona xone dikxaxo tša seke tša kxona xoja mabêlê. Le ele dirututu tša dikxaxo ba axa ka hlokwā xoba lešiši. Sehlokwane byona bo nyakilo lekana le hlokwā ka bozelele, empa bofeta ke hlokwa le xona byona bo seha bya byona bohlaakane le buhubedu, byona xa bona di hlokwa, empa byane byona boxiile kudu xo fitiša hlokwa. Modirō wa byona ke xosekêta ba axa di ntlo ka byona, fela. Le rihla ka mmala le swana le sehlokwane, empa lona ke le lekopana kudu, le lesese, byale ba loxa dišexo ka lona le metipō. Matsekê ke byane byo bomelaxo mebotong, lehlaka la lona lena le lešoba, le xona ona le monkxō, byale byona ba rutêla dithopa tša masemong a molapong, ka xobane byane boya tloxa bya ba bosexōra. Ka xobane ma byane ana a ka xōdimu ka moka a swanetšê xone a butšwe pele ba kxone ba sekela, ke a budule a swanetšê

781

K34/82

36

xotiyā ke borwa xone dilokusa dioloxê,
 le xona xe a sale zala eba a matala,
 byale xe a budule eba a maschla. Xe
 mothe a ka sekêla e sale a matala a
 phakisa a bota. Lefêlo ke byane byo bo
 melaxo ka ditshabeng, bo nomela ka dikutu,
 byale le komola ke basema nyana, ka di-
 vite tša byona, ba tšilo fa basadi xae.
 Basadi ke moka ba letšema ka ditshahla
 ke moka ba lešumisa xofêla dintlo le m-
 alapa ka lona. Ke ona modiro wa le-
 fêlo, le šumisa ke basadi fêla, monn-
 e wa mosadi a fêle ka lona, le aila,
 ke xone a fêla ka lona o fenotšê mosadi
 wa xaxwe. Modila ke byane byo botala-
 na, bo mela kudi maxae le maruping, bo-
 nthša phate e telele, byale phate ya ya
 ya palaxa ya aiva byale ka motutu
 wa lotša. Byale basemanyana ba tw-
 amola phate phatenyana ya ona ba
 loxa diseka (matanyetša). Diseka ke
 tša hlôkwa tša banenyana, matany-
 etša ke a modila a basemanyana
 a ruwela ke mašoboro modifakeng.

781

K34/82

37

Diseka banenyana ba kxa hlōkwa ba e
 rōba moxofellaxo dikuku tōa yōna kema-
 ka ba e pharola, byale bare pharo e ngwē
 ba e xopa ka lenala, byale e ngwē pharo
 ba e ōhla, byale kemoka bare pharo ela
 ya xo ōhliwa, ba e phetla ba e lokēla ka
 kowa xa ela ya xoxopiwa byale xofihlēla
 e felela kemoka a ruma, pele xa xore
 a rume o swanetše xolekanthōa le tōxō
 xore ya seke ya tla ya xōtōxōhla le tō-
 xong. Matanyetšō ōna banapa ba pha-
 rōla phatša e ngwē yaba kowa e ngwē
 le yōna yaba kowa, byale a tōya pharo
 e ngwē a e xopa ka tšong ka kowa a
 e pharotšexo ka xōna, kowa nhleng ka
 xobane ke xoxosese, kemoka a xōhla
 byale a le phutša a lekanthōa sefa-
 ka saxaxwe, xe a loxēla ngwanenya-
 na, ngwane nyana yowe o swanetše
 xomafa kēlō ya xaxwe, kemoka a le-
 kanthōe le kēlō ya xaxwe. Byale ke
 moka o thōma xoloxa, o tšwana ka di-
 etla tše pedi a loxa ka monwanawa
 thōpa, o tantetša a iša ka kowa le

781

K34/82

38

nyarêla ka kowa a xoma a leboetsa ma-
 raxa, byale byale xafihlêla a lefetsa,
 ke moka a lebeya kowa el tšeya e la
 nguê a dira byale. Byale xenke o loxa a
 e kholomotho, ore xa fetša letanyetsa la ma-
 thômâ le xôna o le dira le lexela kudu xore
 le kitime sefakeng, byale xe a loxa la bobedi
 o wa thôma a letatêla kowa xalela
 la lekêlêkêšê, byale kemoka a loxa, ke ma-
 ka o tla nodira byale wa hwetsana e
 le seexola. Ka ôna modira bašemanya-
 na ba e thuka xo tšlana ka ditupa tš-
 a ôna. Mohlupa ke byane byo bomelaro
 mašemong le marae, fêla le lefokeng boya
 meki, empa a bathabe kudu xo swana
 le mowe bošetšexo bo boletšwe. Ke byane
 byo botalana, banna ba dithakxa ma-
 xae a bôna ba bohloile ~~le~~ xa batse
 wa hwetsana bo e ketlile, byale ba
 patlana xôdimu xa byôna. Xe ele m-
 ašemong xôna ba bohloile kudu, ka xo-
 bane bô emêla mabêlê. Dimpya tšâ
mokôkô - (ra dingwane) Byane byona
 ke byo bonyana kudu, fêla le byôna le ma-

781

K34/82

39

ntlo baya hulêla, ke byane byo boschla byo
 bosese, ba mele mebotong. Byale ke ba sekê-
 la byôna a ba boserekele, ba bokomola ka
 maritê a byôna, ke moka baya ba ripêla
 ka dititong, empa tuzlêla ka bonayô. By-
 ale bare ke dimpya tša mokôkô, ka baka
 la xore ke xotutha phezô a bôna bokitima ka
 lebelô, ele xore xokitima xôna a bukitimi.
 Ke motho a ka byethšuba mahlang xothutha
 phezô, ka tee o tša bôna moto o enetše ka
 hlaxa. Byale ke motho a xile motse motong
 o we xometšexo radingwane, o swanetše xo
 babelle motse wa xaxwe, xoseng byale a
 ka lôba, ka xobane a ka bôna xo eswa a
 le masehong byale are ke a kitimêla a h-
 wetšana o sêtsê o tsene matseng lxale.
 Byale ka tshlabaka Raxwale o be a-
 xile motse wa xaxwe motong wa matse-
 bê, byale motse ôna a babelletše, a seke
 a babelle letšana la dipudu le ditiba,
 byale e rite ke letsatsi leya madikêlo ba
 bôna hlaxa e swa, byale ka xe e be ba
 nusele mabqala xwa sebe le yo a hlôkômê-
 la xo, ba tsena dintlong ba rôbala. Byale

781

K34/82

40

Erile bošexo ba tšenela ke noxa ntleng, y-
 o mongwê wa bōna wa matsi, a phayoka
 bošexo a tšwela ka ntlê, are oya xohlapola-
 xa, malô a hwetsana matse kamoka o le
 seeding se rexola, yaba kxabo e tlolela xōdimu
 yaba ešetše e lekxayri le ditiba yaba o
 hlaba mokxōši, batho baile xe bare ke a ts-
 oxa ba hwetsana xore mollô o šetše o tšene
 ditibeng, ba kitimela, yo mongwê a ba le mo-
 xopolo wa xola molêla dipudi, a fihla a bu-
 la lešaka tša tšwa tša tšabêla maribeng
 empa tše dingwê a tšaka tša fihla diile
 tša swara ke mollô tša swa tša hwa, bya-
 le ditibeng xole xwa pholoxa ditiba tše th-
 selêlaxo, xwa swa ditiba tše pedi le ma-
 bêlê a tšona. Ke xore tšela tša xosewe
 baile ba diššana ba rola dihlaka ba
 lahla kxolê le lebōtš. Mokxalabye yona obe
 a dutši kxole le metse e mengwê, empa
 ana le basadi ba buhlano, byale a makala
 xe a bōna banna e le ba bantši matseng le-
 yowe wa xohlaba mokxōši xa tsibyi xore
 ke many, banna ba we ke dihlotlolo, empa
 mokxalabye o ile a baleboxa kudu ka mo-

781

K34/82

41

Kxwae o builexo ba motuša ka ôna, ara
 basadi ba xaxwe ba dira mabyala a xoleboxa
 banna ba we, a ba a hlaba le dipudi tše pedi.
 Ke bosele ba tšama banyakêla dipudi ba hwe-
 tšana dipudi tše hano dihwile fêla tše dingw-
 ê diphuluxile. Byale baile xe ba butšetša xo-
 re hlaxa e tššubile Keimang, a we ba hwet-
 šana xore hlaxa e tššubile ke morwa wax-
 axwe Readingane, byale baile ba natšeya
 fêla mabêla a mmaxê ba ntšaxanya ba-
 sadi bala ba xoswêlwa ditaba tša fêla.
Leraxane ke monata, ke xore mabyane a
 mefutafuta a xona mowe, metantane, le
 dihlasana tše dinyana le tše dikxolo dixôn-
 a mowe, byale diphêphê tša dilô tše ka
 moka di loxetše xona, byale xona xa xoeswa
 xa xokikimi xo noswa xa batse, moele leraxa-
 ne le lexolo le a tšeya matšatši a mabedi
 le eswa leraxane le lexolo le letšibiwaoko ku-
 du le lexolo ke maifô. Seririmoko ke byane byô
 bomelaxo dikxwiting, byo buhubedu, bo palêla
 maloba, e noba byane fêla a babodiriši-
 selô. Lesoxê byane byôna bôna le byôya
 ke byo boschla, bo adalla mo bo metšexo

781

K34/82

42

Ke byane byo bulukile xa kudu xa fêpa dikx-
 emo, dikxoma tšê xofula lešoxê dikxolopane le
 xôna xa difete. Ke ngwaxa xatswala xa tšôna.
Moēmakaoto byona ke byane byo bomelaxo
 mašemong kudu mexaleng ya mašema, ke byo
 boese kudu, bôna le tšhathšale e kxwibedu.
Moxolane, le ôna o mela mašemong, o su-
 ana le ôna moēmakaoto fêla ôna o na le
 dikšathšale tšê dikšwew. Matsixlane o n-
 a o mela ka ditšabeng, o hwetšana o na
 le seritê se se xolo byale o na o a dile
 fase, o na le byôya byo boehla, ele xore
 ôna ke o mokala. Bašemanyana ba nyaka
 kudu xopikuluxa xôdimu xa byôna, e nxa
 bo a hlaklôna. Mohafa ke byane bya xomela
 dinokeng, bona e diphêphê tšê dikxolo tšê
 ditelele tšê diphaphati; tšê ditala, le ô-
 na ke byôna byane bya dikxoma. Modila-Krom-
o, o suana le modila fêla ôna ke o
 motelele o mokoto, ôna a ba dini selê ka
 ôna ka xobane a o pharolexe. Thšita-dir-
a ke nohlakehlake, o mela dinokeng, ba-
 ne ke thšita dira ka xobane lexe noka e
 kletšê a e tšee. Bona le diphatana

781

K34/82

43

(manoko) a xotiya kudu ke byane bya bo-
 sehla, bona le diphêphê tšê ditelêle tšê di-
 sese. Byane byona e bile ke sehlane, ba e-
 pa medi ya ona ke moka ba phahlaxanya
 le makhura a tau, ke moka xe ~~o~~ e ya
 ditabeng wa tšê tšêla xore batho xe ba
 xobona ba tšêabê, le ditabeng o kla bak-
 ata. Lehlaka-naka le mela dinokeng
 kudu dinoka tšê xoba le dirêthe, byale ka
 Kxorong le makhutswi kowa manaka.
 Ke le letala le dira dithšathšale xe
 le budule, ke tšê dithšwen, byale le na
 le manoka, ka lona lehlaka ba dira din-
 aka tšê lepeša, ka lona ba dira molô-
 kwa wa xokxoxa lebakê, le sepêka
 sa xotšwa metšê lebakê, le dintšwen-
 ere le morakadi. Lebasadi ba axa ma-
 fate ka ona. Byale lehlaka le aila xo-
 tiya mpya ka lona wa itiya ka lona
 ya tšêla, xoba yane xe e rakisa phô-
 lô ya rakisa moxêê. Lokwa-mahla-
di ke byane bya diphêphê tšê ditala
 empa diphatana tšê ona ke tšê ditshu-
 bedu. Byale o no mamarêla fase o a-

781

K34/82

44

dile xe o tomola o bothata kudu xaka one
 xotomola xe pula e vele, xona o zia okwa
 one xaxaxaxa. Mondisa phuti ke byane
 byo bokoto bya diphēphē tšē dikato tšē dite-
 lele lele, ona le byōya, o wa mamarēla
 xe makho a ka tšena xane ka byōna ba ya
 matswara, e noba mabyane a diphulō
 tšā dikxomo. Maapuwane ke motanta-
 ne byale o ngodiyu mona mabyane kaba-
 ka laxore, bare ke ngwane ka xobane ba o
 hla xola. Byale ke o motala wa diphē-
 phē tšā diphara tšē dikopana, o waname
 wa hwetsana o latile mabēlā, e enwa
 dilō tšē dingwē tšā dikxoroxohla tšē di-
 nto. Mosekwa o swana le maapuwa-
 ne, empa ōna ke o mosehla le xōna ke o
 mosese kudu, le diphēphē tšā ōna ke tšē
 dinyana, le ōna o tata mabēlā, e mela
 mašēmang. Sekuku ke mohlare o o mela-
 xo mašēmang, fēla ōna ona le phate, ke
 o motelele, ōna le diphēphē tšā metlwana-
 yana diphēphē ke tšē ditata le yōna
 phate ya ōna. O e nywa dikenwa
 tšā dikxwerenyana tšā mathšathšonka

781

K34/82

45

Motantane ona ke byane byo byale ka
 ba maapuwane le mosekwane, empa m-
 otantane o tile kudu, o a emisa phōōfōlō
 xe ekane e thšaba ya thšaxa e tsene
 xa ōna. O mela kudu mararaneng mo-
 we xonaxo mexwadixwadi le ōna o byale
 ka motantane fela ōna ke o mokoto o
 bile ona le meetlwa. Bōna le wena m-
 otho o ka sekē wa tsena, e seimo o
 tswele mphaka wa xotōama o xipa o
 tula tsela. Metantane ke dihlalana
 tša xotata, byale ba e veta ka xone
 ke metantane e mexolo mekalama
 tlou. Byale ka xē tlou e seš se sexolo
 yōna e nophila ya tsena ya kxalanya
 ya feta, fela lebaka ya lesinya ka
 xobane a e sepele ka bonōlō e alwa.
Motola mehuta ya maxōxō ke ena
 e latēlanaxo ka mo fase ke Motolo,
 Mohlahle, Lolwane, Papakōma, e m-
 lokwa. Mohlahle ke lexōxō le lexolo kudu,
 le leseha, xe lesele tala ke le letalana
 le mela dinokeng, kowa dinhlang ke nkx-
 ohlangana ke moka la diya diphēphē tšē di-

781

K34/82

46

telele. Lena le mebatlō. Ona ke modiso
 wa basadi wa maxoxō, ba a tomola ba
 tliša xae, ke moka ba a lesetsa a ōma
 Byale mohlalele ba ahlā dinki tša ōna ke
 moka bathōma xoloxa, ba lepula ka mo-
 swane ke moka ba fatela lentzi, ke moka
 ba nodira byale ba bapetšitše xo fihlēla
 ba lefetsa. Mohlalele o tile kudu, ke mo-
 tho a šabiša motšabi o šaba ka lesela
 le tletše mabēte, le tile kudu. Ke e sa
 le leswa motšo a robetše xodimu ka lona
 xe bosele o hweššana lehlakori lena le
 mebatlō, le ya kokona. Motolo lena ba
 le loxa ka dinki, xa ba lephule ba nole
 bapetša byale wa phētha lentzi le le-
 ngwē la tla ka xodimu le lengwē la tla
 ka fase, byale ba tswarea lexoxō ka let-
 ee, ba letlēma, ba fapanthšanya ma-
 nti le la la ka xodimu le ya ka fase, la
 ka fase letla ka xodimu, ba tšeya
 le lengwē le xoxō ba dira byale ke m-
 oka ba nodira byale byale xo fihlēla
 ba lefetsa. Motolo xa ona mebatlō
 e noba kolotolo, fela dinkheng a

781

K34/82

47

swana. Le lona le mela dinokeng le
 Komola ke bona basapi le xolaka.
 Tolwane ena ke e kopana, ba loxa maxoxo
 a ditxaxara le a xolala le mehlato ya ma
 byala ba dira ka yona. Ba e loxa ka di-
~~atta~~ nti ba phula byale ka mohlale.
 Papakoma ke le xoxo le lekoto kudu le xona
 le na le thathathale ya ditxohlo tse
 ditxolo tse nne e mela ditlakaseng (di-
 vetse). Byale le yona ba e loxa ka dinti
 ba bangwe ba loxa byale ka tolwane motolo.
 Molokwa, o lekana le papakoma ka bote-
 le le, empa ona ke o moese, byale yona
 e mela dinokeng, ona le metutu e by-
 ale ka latsa tala ona ke omahubedu.
 O loxiwa byale ka motolo, a ona meb-
 etlo, ele xone papakoma ena le meba-
 tlo, lexona ba fepa maxoro ka ona ma-
 xoxo a. Byale leina la xokanetsa
 kamoka ke maxoxo.

Letlatlo mehuta ya letlatlo ke mehu-
 ta ya diphofolo, byale ka letlatlo
 la nane, letlatlo la tumuxa, letlatlo la
 ta thalo tholo, letlatlo la thaxetsi letla-

leather starts here

781

K34/82

48

lô la phalafala e mpa dilô tšê ka moka ba-
 re ke mokxopa, byale letlatô bará ka zeng
 ka kxakala ke mokxopa, ke e le motho yêna
 e noba letlatô. letlatô la tumuxa ka
 ôna e be ba diva marala le xoxoka mauba.
 Byale mokxopa uca phîšîšîšî a arate xone
 ware xobolaya uca no amêya ware
 xoôma uca o lesetšâ, a uca anyaka xo-
 re ove xa e bolaya kemoka o phuthe xa
 batse, letlatô le e ka fase byale mafafa
 a tšê ka xôdimu, o lesetšê matsšatšê, a
 mabedi xoba a mararô, byale ke moka
 o šla hwetsšana o utile, ke moka uca
 kobola byôya ka diatla le xothathaya bo-
 sa šhathaye. Ke ba diva marala a wa
 bano sêta marala kemoka ba kxona ba
 hloba, xoba ba no a lesetšâ a yo oloxa
 ke ba ašoxa. E be ba e šoxa ka mokxwa
 o, ba tšeya kôta ke moka ba tšeya
 nôtšê ba beeletšâ le vata xôdimu xa kô-
 ta. Ke moka ba lekxatla xa batse ba sa-
 fele pelo, ba le phetola phetola, byale
 byale. Byale xe ba bôna xone lela le
 a sehlešala ke moka ba le tšela ma-

781

K34/82

49

Khuya, ba le beya morizing ke moka ba
 tšeya le lengusē ba dira byale, ke moka
 ke ōna modirō wa ōna xo fihlêla ba a
 fetšā, byale ba a ruwala ba a fêxa xō-
 dimu ka sethšophōhla xore makhuya a la-
 lê a tšena. Byale ka moswana kemo-
 ka ba tšaxêla xobudusētšā, ke moka
 ba a kratla xape byale xe ba feditšē
 mowe modirō a fedile. Ana le ba diri
 ba ōna, eseng batho ka moka le xōna ba
 tšumi, ke modirō wa banna, e be ba
 sa ōpêlle koša xe bašoxa, ka maxane
 fêla. Byale marala a be xoloxolo a be
 a sabutšwi, a be a budušā ke dikxomo.
 A matsātšī ano a butšwa ka xobane a
 ba a kratle. Bōna ba tula lefika le
 barexo ke lebōti, ke moka ba hwetšana
 mohlane ke moka ba tatetšā marala
 xōdimu xa mohlane zhabing, ba fêla
 ba tšentšā ka lešōbeng la lebōti,
 e le xore ba hlomoxantšē ba dirile terra-
 la ka letšē, byale xe ba feditšē xota-
 tšela ke moka banakêla phate engwê
 ba tšentšā ka lešōbeng la lebōti.

781

K34/82

50

Ke moka bathōma xedikuluka le phate
 xofihlêla marala a hunapana a eya
 xōdimu, byale ba fêla banthōa phate
 a xoma a dikuluxa a boya fase, byale
 byale xofihlêla a palêxa. E mpa lexe
 a palexile banōōxa, byale xe ba bōna
 xore ke a mašweu ke moka bathōela
 makhuya a boêla yaba a maso. Bya-
 le baxoma ba a šōxa kape, xanamo ba
 šōxa byōya byōna boxare boya aloxa.
 Byale xanamo ba šōxa makhuya ōna
 a tōna, ba tōano šōxa xofihlêla a xo-
 ma eba a mapehla, byale mowe a tla-
 ba a ve vêpêpê ke xore mowe a
 budule, ke moka ba axokolla. E le xore
 xanamo ba šōxa a mangwê a kxaoxa
 byale baxoma ba hunanya, tōna dixi-
 pa tšewe tšā xokxaoxa, ba dira ditlovô-
 pô ka tšōna, tšē dingwê ba dira m-
 a tšēentšē. Byale yo a nyakaxo le-
 rala o swanetšē xoya a tswere
 hlaana ya mabêlê, ke moka mo-
 ng wa marala o fa mošabi lerala
 ka le tee fêla xe a nyaka a mabedi.

701

K34/82

51

Ke dihlangana tšē pedi tšā mabēlē. Ba šu-
 xi ba marala mona naxeng ena ke ba
 xa Dselane le baxa Mongale, ka xobane
 ke bōna ba tsumi ba baxolo, fēla le xe mo-
 tho o sele a kaya nabō a wa bakka
 seke ba marafa mokkopa o mongwē. Ma-
 rala a laola ke monna, byale le xōna
 a šumisa ke banna fēla, maradi a ta-
 boxe lerala xocila, ka xobane, ba bangw-
 ē marala a bōna ba ahupa byale a
 taboxa maradi wa xobala, mohlomong
 o bōna Kxwedī ya xo sefēle. Empa
 basadi le bōna ba a šumisa kudu xe ba
 swala setō ka bōkōlo, byale fēla ba h-
 lōkōmēla fēla xone ba seke ba letaboxa.
 Marala a ba šoxaxo ka ōna mokkwa
 o we ke a, nane, phalafala, tholo le
 Kxomo. Ke tšōna diphōōfōlo tšē ba dira-
 xo marala ka tšōna le thaxetzi. Byale
 ke xe diphōōfōlo ke tšā mehlēla, tšā
 marafa a se diphōōfōlo ke dibatana
 ka xobane diangapa ka dinala le kamē-
 nō dialoma dibatana tšā marafa. Me-
 šoxēle ya diphōōfōlo tšā marafana.

781

K34/82

52

Nkwê mokkopa wa yona ba o šoxa kadicta-
 a, ba thōma ba ušā nokeng kemoka
 ba o ritēla ka lefsika la mēnō, dinamana
 tšē tšā xoba dimamaretšē letlalō tšā t-
 loxa kamoka, byale xwa šala letlalō
 le lesehla ke moka ba thšela byōkō
 ba o phutha sebakanyana ba obeya ka
 moxoxō ba o phutulla ba o anēxa letš-
 etšing xone o'āmē byōkō le byāna ba-
 tšene^h letlalang, ke moka ba o lahla
 kowa, ba thōma o mongwē le āna
 ba dira byale. Byale ba ekxobakanya f-
 elō xotee ka ditibeng ba e leke letšā xō-
 dimu, ba e lesetšā sebaka se setelele
 e ka ba e lebetšē. Byale mohlantšā a
 yo e thotholla byōkō, ke moka o erw-
 ela kamoka a ya nayo nokeng kema-
 ka a e ēna ka metsing, a thōma
 xo e ritēla xapē la bobēdi byale mo-
 we o swanetšē xo e šoxa. Mohlomong
 mosadi wa xaxwe o dira byale a bitšā
 (xovapa) banna xone batšē ba motuše.
 A wa mowe a se modirō o moxolo ku-
 du ka xobane monna yo mongwē le yomo-

781

K34/82

53

ngwê o tla wa dikxone le mokxopa o
 mongwê kemoka bašoxa, ba dšoxa
 ka diazia ba ngapêla ka dinala. Byale
 ka xe ba e thšetsê byôkô a wa xaxotswen-
 ye e phakiša xopafêxa, ke xone letlalô la
 fetoxa bosehla ke xone mowe o kxauyari
 le xobutšwa, ka moraxo xe o fêtlela ka
 byoeng o tla bôna e le o mosehla ke xone
 obudule, o be twa kowa, o thôma o m-
 ongwê le ôna ba nošoxa byale. Lepôxo
 le lona ba nalešoxa byale ka xe bašoxa nk-
 wê. Tau mokxopa wa yôna e wa e
 ba o šoxe, ba no oala ba rôbala xôdimu
 xa ôna le xôna o ala ke kxoši. Phuti
 le yona ba ešoxa ka diakla le yona ba
 ritêla ka lefika la mênô xone dinamama
 tša xomamanêla letlalô dikloxê, ba thš-
 ela byôkô ke moka ba o lesetsä xone by-
 ôkô batsene, byale ôna tšatši ba yo t-
 hotholla, xe ba leditšê xo thotholla
 ba o phetla ka diphate tšê pedi, xo-
 re dixamole metsi, xe ba o phetlolla
 o tla hwetsäna mathekô a mangwê
 o tla hwetsäna o palexile, kemoka

781

K34/82

54

ba tshōma xo ngapēla, ba šoxa le ōna
 xore o budule bare xe ba phaya byō-
 ya ba bōna ka kxakala ele moxosehla.
 Byale mokxopa ya diphōšōšō tšena di-
 latelanaxo le tšōna ba dišoxa byale ka
 phuti ke ba kome, pela pudubudu, se-
kopo shōšō, phala pudi le nku.
Kolobē ya naxa a bašoxe fēla ba dira
 ditlorōpo, e xe ba bapola moropa ba no
 oēna wa kōlōba ke moka ba bapola.
Piti le yōna mokxopa wa yōna a ba
 šoxe ba nobapola moropa xe o kōlōbile,
 xe o ōmile ba noala ba rōbala xōdimu
 xa ōna. šipa ba nošoxa fēla, ba
 ngapēla ka dinala ke moka bašoxa.
 ba bangwē ba dira dikxōtlwana ka
 yōna ba tshōla dikxaxara. ke ba sa
 o dira kxōtlwana ba utswile xabote
 ba dira lepeša ke dikala tša lepeša
Mankōbō, yōna mokxopa wa yōna ba
 dira kxōtlwana ya dihlare. shwa-
ane ena ke shwa sebatana sa mok-
 xopa wa mabalabala a mantso le a
 masiwu, byale mokxopa wa yōna ba

781

K34/82

55

o nyaka kudu xodira kxôtlwana ya di-
 kxaxara e batse kudu. Letlabole le yona
 phôôfôlô ena mokxopa wa yona a basôxe
 ke xona a wa tiya. Kxomo mokxopa wa
 yona o na le modiro o moxolo. Mathômô
 mosadi o dira byala ke moka monna a ra-
 pa banna ba xabô xone batle xo motuša,
 kudu o rapa basuxi ba mokxopa, xe ba
 etla yo mongwê le yo mongwê o tšwa
 a tšwere petlwana ya xaxwe. E le x-
 one bare xobolanya kxomo ke moka ba oba
 pola ka manotlo, ba tula masoba math-
 ekô a mokxopa byala ke moka ba tiya
 manotlo ba a tšentšwa masobeng ba
 kôkôtelâ fase xone o omê o bapuxile.
 Byale le mohlantšwe ba yaxo xofala
 dihlontšwe ba swanetšwe xobapola. Byale
 basadi ba batšilexo tokxopêla byala b-
 a swanetšwe xowala dipitšwa baya
 nokeng xoxa metši, ba bangwê baya
 dikxoneng tšwa xoxôtsa mollo xone ba a
 pee metši, a mathômô metši a bela
 ba tšhela mokxopa xone o kôlôbê. Byale
 e a ka moraxo ba odira fêla xone

781

K34/82

56

a ruthêlê, byale mowe ke moka ba
 kwatama fase ka dikhuru ba thōma xo-
 fala dihlōng, ke xore matswari le dina-
 mana tša xo mamarêla mokxopa byale tšōn-
 a ke dilō tšē ba thōmaxo ka tšōna. Ke
 ba boeletša xofala byale xatsšwa dihlōng
 hlōng le xe ba boeletša xofala la borarō
 ke dihlōng byale dihlōng hlōng dišišwa
 ka xae, ke tša mong wa mokxopa,
 byale matswari le dinamana tšē dišalet-
 xexo letlalōng ke tša ba fadi ba mokxopa le
 basadi ba xoxa metsi, tšōna ba diapera
 letšatsi le we, xe ba feditšē xonwa by-
 ala ke moka ba diwêla xêdimu ba dija.
 Byale mong wa mokxopa o klane, xo ba-
 nna ke lebuxile, mokxopa o fadiwa xararō
 fêla ke moka ba tšêla byōkō le dit-
 hšidi ba o lesetša tša ōma naō. Bya-
 le melebo a nthoe o swanetše xonth-
 ša pitša ya byala ya molaêlo, a wa
 e we yo mongwê le yo mongwê xe a en-
 wa yōna o ya xae xaxwê. Fêla ba
 bangwê banoba seba xore basāle, ba
 we ke moka basāla ba enwa dipihlō

781

K34/82

57

nabo. Mokxopa o we a wa swaneta
 xo rabela mowe, ka xobane dimpya dika
 uja, mong wa ona wa otloša e o fêxa
 xodimisa sehlare. Byale ka moraxo m-
 osadi o dira byala, manna o rapa ba-
 nna xore batle ba mothuse ona o mokk-
 opa o la. Byale a ba satlile dira ka di-
 petlwana a wa, ba tlilo o tsoša lehlone
 ka mohlone. Mohlone ke mohlone o mongwe
 wa metlwa, wa diphephati o we o
 swanetše xonyakela ke mong wa mokk-
 opa. Byale mosadi o swanetše xoxa me-
 tsi, byale ke moka ba thoma xoba pola mo-
 kxopa ka manotlo byale ba thoma xo pyela
 ka metsi a xoxuthela, ba o lesetša mong
 wa mokxopa ke moka o ntsa toutsā dile-
 pē a banwa ke moka ba tšeya dilhlone
 ba thoma xo dipidisa xodimisa xa letla-
 lô, ba nodira byale byale xofihela lehlo-
 ng le etšwa byale mowe e tla ba modiro
 wa bona o fedile, byale le modiro wa
 mokxopa o fedile xosetše fela xore o šu-
 xiwe ka diatla. Mosadi o satla xo-
 ma a dira byala ba boya xosoxa.

781

K34/82

58

Ba o tšela makhura, byale mohlantong mo-
 scadi a dira byala xape ba tšilo tšhōma ba
 o tšōša le hlong ka ditšhōne. Byale ke moka
 ba e swara ka diatla, mowe byale ba
 ōpēla kōpēlo e ereko, mong wa kobo ke m-
 eng mong wa kobo mong wa kobo ke mang,
 byale byale basadi ba letša mefulukwa-
 ne, ke xore byale mokxopa o budule.
 Ke ba okwa ore kōxōrō kōxōrō ke moka ba
 o tšela makhura a mangwē a xoph-
 ahlaxama le letsoke, ke moka bare tšuxi
 tšuxi ke moka ba tla okwa ore tšapha-
 tšapha ke xore byale ke moka moditō
 wa xōbōxa o fedile byale banna ba
 xoba moxobo ba isa kobo ka lapeng.
 Ke ba satloxa lapeng bare, ya-oi-oi
 ya-oi-oi ya-oi-oi, byale byale xofihla ba
 tšena ka lapeng, byale mokxopa ōna ba
 tšewitšē mong wa ōna. Byale ke ba
 fihlile ka lapeng ba ōpēla kōpēlo e bare,
 mohlaka wa ngwana o fedile re nyaka
 malapa hane mohlaka wa ngwana of-
 edile, wa aa, mohlabeodi e yēna ke
 moka o tšwela pele le xohlabele ka

781

K34/82

59

mokhwa o a ka khonang bontzi bya ba-
 tho bona ba fela bare waa, rotolêla
 marotêlêlê kare rotolêla re xobone, waa.
 Kemoka mong wa kobo a swametše xonzi
 ša byala. Kemoka mong wa mokhopa
 o šala a seka dintepa tše batho ba
 dišabaxo ka seroto sa mabêlê nzepe ka
 etee, xe e kaba ana kobô ya bošexo kemoka
 ka ke kobô. Judu ke mokhopa wa di-
 kala tša koša ya dikiba, xa ba o šoxe
 ba no obapola kemoka wa ôma. Byale
 ôna ba o bapola ka mokhwa o, ba ripa
 diphatê tše pedi ke moka ba hlaba hlaxong
 fa fihla matxotang, byale ba tšeya e
 ngwê ya hlaba matlepu byale ba
 nyakêla tše dingwê tša xobapola ma-
 to (dirope) le matsôxo ba di bapola ka
 tšona. Xe banyaka xodiya kobo ya baima
 a ba o šoxa fêla ôna a barizetele ba
 nosoxa fêla a o tswenye xobutšwa
 xa ôna. Kxabo le yôna ba nodira
 byale ka xe ba dira wa tudu. Tšwe-
ne le yôna e byale ka moka tšena
 ke dikala tša dikiba. Kubu ena ba

781

K34/82

60

seta ditshelane (disampôkô).

Lefrika mefuta ya mafrika a ba šu-
mitaxa monona xeng ya xêšu ke lwala,
thšilo, lithêlo, ditai mošoho) maboti
letsoku moxaudi le xamabye moropexetšo.
Lwala ke lefrika le lexolo, byale ba tša-
ma ba nyakêla ka dinokeng, a nyakêla ke
basadi fêla le banna ba nonyakêla, byale
xe a le bone a ba batš'a basadi ba xaxwe
xore ya nyakaxo lwala le kwa byale yo
a le nyakaxo o tloya a le bōna, xe a hwe-
tšane xore wa le-rata, ke moka o dira
byala o rapa banna xore ba yo mothuša
xorwala, motho yo banna aba rapa-
xo ke wa monna, mosadi o bexa monna
a ka lexata, byale are mapato a ke ke-
opela xore banna ba yo nthwalla lw-
ala, a wa xe monna a dumela ke m-
oka monna o tla bexa banna xore mapo-
to a mosadi ore o kopêla banna xore
ba yo morwalla lwala, ke moka ba-
nna ba yo rwala. Ba le rwala ke mo-
kwa o, ba rēma diphate tš'e pedi
tš'e dikoto, ke moka ba yo kakola lwala

781

K34/82

61

ba beya xōdimu xa dipheke ke moka ba
 laya ka marala, ba r-wala ka babedi
 ka pele ba babedi moya, ke moka ba
 r-wala ba fihliša xae, ba le beya ka la-
 peng la moyi wa lōna, ke moka yēna
 o-rotolela byala ba ana. Byale mos-
 adi o tla thōma xotwa le letlapa ka
 xo kxēkxētha byale byale xofihlela le la-
 ka byale a a thōma xōšila xōdimu x-
 alona. Zwala ba lethekka ka mafika
 a mararo, le lengwē ka zhekō e ngw-
 ē le lengwē ka zhekō e ngwē byale le le-
 ngwē kamo ba kwatamako ka ntho.
Thšilo le yōna ba e nyakēla dinokeng, y-
 ōna ke letlapa le lenyana la phaphati; le
 nyakēla ke basadi, le yōna ba e xēkxētha
 ka kxēkxētho, ke yona e we ba šilaxo
 ka yōna. Lona le kōpētō xōdimu xa tšōna
 ditō tšē pedi tšē bare, thšilo le lwala
 re tšene, ba šetšē ba ija lewa le kōkō-
 rō, thšilo le lwala re tšene, ba šetšē ba
 ija lewa le kōkōrō, ke xone mowe lapeng
 lewe e be xona le kxarebē byale kxarebē
 e we e a bikiwa byale batswadi ba xa-

781

K34/82

62

xwe ba zlasala basila ka nozi. Kudu e bolêla xe ka lapeng kolekxarebê ka etee, byale mmaxê o tla thōma xosila.

Ditêlô ke maswet matlapa a ba tšeya-xo nokeng ya lepelle, ke a mahubedu a ditolotolo a diphaphati. A topa ke bana, byale ba fihla ba fa basadi, kudu a topa ke batsumi. Byale a šumisa ke basadi xoxitêla dintlo le diboya mašemo-ny. Byale yona tšêlô e na le mohola xape, xe motho a hlabise ke madi ba zlatša makhura kemoka ba ruzhetša mollong ba moxata ka yona. Mošoho ke mafswika a mantso a xo dira ditšopi.

Maboti ke mafswika a masehla a xothella, byale mafswika ana a bathata, a bêtliwa ka dilepê. Byale ona ebe ba dira mexopo ya xo jêla dikolobê. Letooku ke lefswika le lehubedu kudu, byale lefswika lena le epiwa motong wa tokung. Ke sekxabitô se sexolo, dipitšeng le a kxabiša, batho ba zlôla lona mmele le meriri le ditšwarô. Ba lešila kemoka ba lehlakanya le makhura kemoka bazlôla, le ho-

781

K34782

63

ša maxotšane mapexa. Moxaudi le
 ōna ba oēpa, fēla mafswika a ba ēpe
 a mebotong ba ēpa a ka meeding ya
 dinokana. Ke mafswika a masetha, ba
 diōa kōmōka ka maf^wswika a mangwē a
 xotiya a barexo ke ditai ke moka a kxomo-
 xa, byale ke moka ba rwala. Moxaudi o
 tletšē Kudu motong wa tatheng la badi-
 mu, mowe olexa xōna bare ke sake mo-
 xauding, xōna mowe kxamfi le ōna ko-
 be xoditšī mokhalabye yo mangwē bare
 ke Lee M ohtabe. Byale letsoku le ōna
 moxaudi ke ditš tšē di ēpiwaxo ke basadi
 fēla le banna ba bangwē letsoku ba
 ēpa. Byale moxaudi ba o šumiša xo-
 hlatswa ditswana, ba ušila ya ba
 buupi. Lexakabye ke le tlapa le lešweu
 lewe modirō wa lōna o moxolo ke koa-
 peya batho sekxōma, ke a babya. Lexo-
 axa motse ka ōna, ba a fōtla ka dihlase
 ke moka ba a ēpēla matheko a motse
 ba ēpēla mafswika a mane. Ke o ka
 lekxatšā ka le lengwē lefswika o bōna
 le etšwa dihlase tša mollō, bare e

781

K34/82

64

be ba tšekka mollô ka ôna, ka mokxwa
 o ba tšoxa mabyane, byale yo mangwê a
 tšeya noto, a tšiya lefswika ka maatla
 ke moka yola mangwê a beya byane xô-
 dimu ke moka o tla bôna moši o tupa, ke
 moka ba butšetta ke mollô ba xôtša.

Moropexetšo ka mafswika a mantso
 a xophadima, byale ôna ebe ba hwetšama
 xo ba rudi ba dithsipi, motho o bopa pitšê
 o šaba ka yôna, modirô wa ôna ke xo-
 ropexetša dipitšê fêla. Dithsipi maina
 a dithsipi tšê tša xoba dirudiwa ke ana,
 manumu, matšepe, maxaxane, mesebe, ma-
 ketsoka, dipetlwanana, mefiri makêlêmêšê
 le diphetša le ditxohlo. Dithsipi tšena
 e be dirudiwa ke ba Phalaborwa, byale
 mono naxeng eno ya xêšu, xo ile xwa fi-
 hla monna yo mangwê wa mothoka bare
 ke lekatsšane ebe a rula dithsipi, mo-
 thoka yona o be a etšwa a le Phala-
 borwa. Byale mowe a xoba a rula
 dithsipi o be a rula motong wa mabo-
 tana, le manyelo a dithsipi a sale xôna.
 Byale morudi wa dithsipi o roka mokxo-

metallurgy

781

K34/82

65

pa a dira mouba. Mokopa ba o roka ka
 mašika, byale ba šina le šoba ka le tee,
 byale ka molesobeng ba la kēla le naka b
 a letlēma kudu, ke moka xore moyu o
 tšwe ka xēna. Byale ke moka ba nyakēla
 dikxone tša mohlakō ba dibeša tša a sw-
 a xwašala maxala ke moka ba tšeya maxa-
 la ba kxobakanya leš xotec, ke tšona dikxo-
 ne tša nthse tše butliloxo beša mošoho, by-
 ale bathōma ba xotšetsā mollō ke moka ba
 tšeya maxala ba a beya xōdimu xa mollō
 byale ba butšetsā mollō ka mouba. Ba
 butšetsā ka mokwaka o, ba tswara mou-
 ba ka diatla tše pedi ke moka ba o
 kukēla xōdimu xe ba ušā fase ke moka
 moyu o mokolo wa tšwa ke ōna o o bu-
 tšetsaxo mollō, byale xe matla a swele
 o klabōna e le a mahubedu hubedu ke m-
 oka ba a kaba ka dikabō ba thōma xo a
 natla ka dinoto. Ba dira byale ke
 lefodile le boetswa xape sebešong ke moka
 la xoma la swa xape ba xoma ba lenatla
 xo fihlēla ba fetša sewe ba nyakaxo xo
 sedira. Modirō ona ba odira e sale.

781

K34/82

66

xosasa, le ka meriti, ka xobane ona ma-
 baka a we mollô ona le maatla kudu. Xe
 ele tšatši la maru ke modirô a bahlwaxo
 ba dirā moxare kamoka. Xe motha
 a nyaka se sengwê sa ditšhisi o swane-
 tšê xo êpa mafswika ana a ditšhisi a
 isê ka barudi, byale barudi batla morulê
 la ke moka tšê ke xontšaxana ditšê
 we didirilexo ke mafswika a xaxwe. Ba
 bangwê baya bašaba ka mathêbo le tšêbo
 le tšêya matšepa a mabedi le saka la
 mabêlê le lona. Marumu marumu ke ditšê
 tšê dipetšeka (diphaphati) byale ka tšong
 ba dirā kolotolo e tšese, xone batlê ba x-
 one xotwêla tšekong. Tšêka ba bêtla moxwa-
 ne ba dirā phate e tšese e tšelele, ke moka
 ka mola ba yoxotwêla ka ntšê e ba moxoko-
 twana xone xe batwêla kwa sethe kwa ph-
 aroxa. Byale xe batwêlê ke moka ba xa-
 tšedišâ ka moxatla wa mosela wa tšumuxa
 xoba wa xomo matšatši a, byale moxatla
 wa xomo o tiile kudu. Lerumu mošomô
 wa lona ke xohlaba ditšomo le diphōōfōlô
 le ntweny le a šumišwa. Mosebe

781

K34/82

67

Ke ya phakana tša marumu, byale mesebe
 Ke mehuta e medi ke wa dikābē le wa
 lolotolo, byale yōna ba e šumiša ka borwa
 a, o šumišwa ditweng le xotsoma.
 Byale ebe ba e thēmela ka botolo, botolo
 Ke mohlare, fēla mono naxeng ya xēšu
 a bo xāna ke mohlare o mokolo o lekana
 le mohlatswe wa diphēphē tše di-
 disehla, byale bare ba kxa diphēphē tša
 ōna ke moka ba dikxōtla, ba bangwē
 ba ēpa medi ya byōna. Matšepē ke
 dilō tše ba lemax ka tšōna. Byale matš-
 epe a bōna ebe ele a matelele a mokōtō
 ana le mošuwane o matelele. Byale
 matšepē ba tšeya basadi ka ōna ebe
 ele tšōna dikxomo tša xāna, motho a
 nthōa lesome la matšepē le matšepē
 a mabedi xoba le some le a mahlano ke
 bahumi ba we. Maxaxane ke ōna ke
 sehlabani sa marumu, byale ke selō
 sa phaphati sa mošuwane o matele-
 le, sena le boxale, byale ka tšona barēma
 byale ka selēpē. Byale dilō tšona le xa-
 na le hono disale xōna, bohlatse bya tšōna

701

K34/82

68

Jemeka Maseōkōma le Sebešeletšē Ra-
 kkwale ~~ba~~ ba kile bare ba enwa bya-
 la byale ba tšeya kxane ya marumung
 ke nphatho ka o tee, byale yomongwē
 are ūena o be o le lepyexa byale yoma-
 ngwē le yēna a ralo. Byale batho ba
 thōma xo seka ba seke ba ēla taba
 hlōkō, byale baili xo batla hlōkōmēla
 ba bōna ba elwa, byale ba seke ba ph-
 akisa ba lamola, byale maseōkōma a
 tšiya ~~ra~~ Rakkwale ka mokkwa o
 o beufišaxo, byale batho ba thōma
 xolamola. Maseōkōma a ya xae xaxwe
 kxanthe Rakkwale o sakwatile a
 xana xore Maseōkōma a nēle, a ya
 ka xae xo tšeya Mexaxane le le bek-
 elo, a lala maseōkōma xae xaxwe
 xe a fihla a huetšana Maseōkōma a
 dutš'i lapeng, byale Maseōkōma o ile xe are
 mahlō a bōna Rakkwale a etla a tšwere
 Mexaxane le le bekelo, byale maseōkōma a ki-
 timēla ka ntlong a tšeya wa xaxwe ma-
 xaxane, byale ba hlakana, Rakkwale a fo-
 ũa maxaxane a tšema Maseōkōma le-

781

K34/82

69

tsōxō, byale Maseōkōma le yēna a ofoša
 a moēmā maxetla Rakxwale a wela
 fase, oile a sare nyaka xonapa a fe-
 disā yaba batho ba šetsē ba fihlile ba
 twara maseōkōma e rile xe Rakxwale
 a toxa a rēma Maseōkōma Phatla
 yaba ba bangwē ba twara Rakxwale.
 Byale yaba mowe molato owa ntwe
 o fedile. Taba ena xaxwaka xwa ba
 le molato baile ba nohomola. Makets-
oka ke setšepē, byale sōna ba sedira ka
 matsēpe a a fedilexo, ba twēla byale ka
 maxaxane byale ba ripa diphate ka ōna.
 Ba rēma diphate tša dintlo ka ōna.
Dipekhwana tšena ke dilō tša xofala
 mokxopa byale tšona ke šetsē ke dihla-
 lušitšē ka kowa ditabeng tša mokxopa
 wa kxoma. Meliri le yōna e dirā ke
 bōna ba rudi ba dithšipi, byale ke e mehu-
 bedu, a e rwale ke batho fēla e rwala
 ke batho ba baxolo, dikxodi ba kxomana le
 batseta ke dilō tšē diapaxo ke basa-
 di, ba e ngametša matsōxong le ya ma-
 oto e xōna. Makelēmēšē ena ke mefaka

781

K34/82

70

ba nokxatla ya ba diphaphati tše dikxolo
 Kemoka ba loutša ka tšeko e ngwē xwaba
 boxale, byale namo ba tšwaxoxo ka xōna
 ba bēxla diphate tša diphaphati Kemoka
 ba dixatlediša ka moxatla, xore mo ba o
 šumiša wa seke wa ba seka.

Dipheta ke tše dintso tše dikoto bare
 ke dipheta tša thaxa, e be disapare ke
 batho fēla le xōna batho ba boxoba ba
 le natō e be ba sa diapare, e be dia-
 parwa ke kxōi; le mohomaxadi, le xōna
 le yōna kxōi; e be e sa apare ka noši
 mathōmō e be bathōma ba moapeša.
 Byale tše xa koba xo apara batho ke tše
 disehla. Dits tše e be ba dirēka ka di-
 pudu xa ba rudi. Kxohlō yona e be erēka
 ke motha yo mongwē le yo mongwē ke
 dipheta tše dikoto, empa tšona ke tše
 dikhubedu. Ba o hla mantsi Kemoka ba
 difolēla dia a parwa ke basadi le dikxane
 bē le ba kxekolo le bōna ba apara.

Modirō wa rapeng. Modirō wa lapa
 ke wa basadi, modirō ya lapa ke ena;
Malate mosadi o swanetše xo rēma mapo-

781

K34/82

71

ma (diphate) ka moraxô a rēma motswarô (diphate tša seferong) ele xore pele o sekêla dihloka, dihloka tše di sekêlwako ke lešišiši le lehloka noka, fêla xona le mohlare o mongwê bare ke mothšathšathša le ôna ba axa mafate ka ôna. Byale xe lapa a axa ka mothšathšathša o no axa ka ôna fêla a ba phahlannye le lešišiši le lehloka noka. Byale mothšathšathša ke mohlare o mongwê wa xonkxa kudu, byale o palêxa malôba a mahubedu ke o mosese o nyakilo lekana le lešišiši. Byale ba thōma ka xo êpêla mapama le metswarô, byale ba ba diballa, ke moka ka moraxô ba xona ba xwacella ka ôna, le ballô lewe ke ka letee, byale xe ba xwacela ba tšeya dititso tšaya fase, kemoka xe ba feditšê xoxwacella bathōma xo balla, byale mowe ba balla maballô a mabedi. Byale xe ba feditšê maballô ke moka ba tšeya patô ba kōkōzela mafate xore a lekane. Byale metswarellô ba dira ka diphate tše dikoto. Mafate a lešišiši le lehloka noka tšena ba dihlokanthša xe ba axa, byale bare xo dise-

781

K34/82

72

Kêla ke moka ba difotla, ba diripêla, modirô
 wa tšona ba nodira byale ka mothšethšethša
 fêla tšona ba tšeya ditito tša ya xōdimu di-
 nhla tšaya fase, kemoka ba kōkōtêla ka patō.
 Ke moka ke lapa le fedile, modirô ona o dira
 ke basadi byale lapa ena le diferô tšepedi.
 Xobata byale ke moka bathōma xolema lapa
 ka letšepa xore mobu ka moka o tšoxê, byale
 ba kxelle metš; ba byele mobu ka ôna xore
 mobu o kōlobe. Byale mowe ke moka bathōma
 xobata mobu ka patō xore o batallê o lema-
 ne. Byale xe ba feditšê xobata kemoka
 ba le lesetša la xoma la ôma, mobu o mowe
 o tlabōna o khukhumala a wa a bane taba
 naō. Byale xe mobu o ômile (lebata) ka moka
 byale ba nyakêla mobu o mongwê kudu ba
 nyakêla mobu wa mosopalo ke moka ba
 ala xōdimu xa lebata, kemoka ba pyela ka
 metš; a kōtšaba ba thōma xobata xape ke mo-
 ka ba xoma ba lesetša xasa ôma ona mobu
 a o khukhušuluxi. Byale ka moraxo xe o ô-
 mile ke moka byale ba tšentšha tizêlō ba
 thōma xo ritêla, byale tizêlō xe ba ritêla
 ba fêla ba e êna ka metšing xore e kōlobe

781

K34/82

73

xe ba ritêla e Kxone xo kitima xôdimu xalebatô,
 Byale xe ba feditôe xo fritêla, ke moka
 ba lesetôa xone kôme, ke moka mosadi o dira
morututu wa xodula xôdimu xa ôna,
 morututu a o Kxone ke basadi ka moka, byale
 mosadi yo a sa Kxone xo o swanetêe xoyêta
 mosila wa merututu. Moreti o swanetêe
 xodira mapoto a xoleboxa mosila, xe mosila
 a fihla o swanetêe xohwetsêana moreti
 a roretêe mabu, a bile a pyetêe ka meti.
 Ke moka moretiwa a dirô fihla ba xobopa
 morututu. Morututu ba thôma ka x-
 obopa ka diatla a be a ofetêa ka di-
 atla, byale ke moka a tsee patô a ba-
 tê ka yôna. Byale mowe mosila
 o feditêe modirô waxaxwe, byale m-
 ong o tla sêla a dibôna ka nozi ka
 xobane mosila o mothekxetêe morutu-
 tu. Byale o swanetêe xanthêa map-
 oto a hlapiêe mosila diatla. Ke
 moka mong wa lapa o tla sêla a
 soma byale ka xe a soma lapa.
 Byale tizêe e feditêe modirô wa
 lapa byale ke moka banthêa bolôkô ba

781

K34/82

74

dila lapa, ka byōna bolōkō ba dira
 makxwai ka byōna, bare ho dila ba dila
 ke moka mokongwē ba fēla ba sipidiša
 menwana ba dira tšē nkexo menwana
 e a dudumēla, mokongwē ba tloxa baiša
 kowa le kowa byal o hwetšane lapa e le
 le batse ka dikxabidō tšē. Byale xane ka
 lapa ba dira sebesa ba dira sekhudu xane
 ka lapa e tloxa e ba sekhudu se sexolo, ke
 mowe ba xatšaxo mollō xa sōna. Byale m-
 osadi xe a tsoxa e sale xa sasa o swanetše
 ho feēla lapa pele xaxwe a xatšē mollō,
 le xokhopa molorā a kxone a xatšā mollō.
 Ona ke modirō wa lapa wa mosadi tšā-
 tšī le lengwē le le lengwē xe boesa modi-
 rō ke ōna. Ke mosadi a seke a hlōk-
 ōmēla lapa la xaxwe, a nore ho tsoxa a
 seke a feēla a wa o tla seka ke batho
 ka baka la bošadi bya xaxwe. Ba moēpa
 ka dikēpō tšena, lapa lewe bare ke ma-
 thuhwaneng, xe pula e nele le a šisimiša
 e we ke kēpō ya basadi banna bōna bare
 mosadi yowe le xohlapa a hlape ke a bō-
 na mmele wa xaxwe wa nka, a retse

781

K34/82

75

e fêla dikxomo tša morwa kête dilobile
 diile ka leweng. Ka xobane pula ke masiny-
 a dianexo, mohlang e nele o tla hwetšana x-
 o tsoxile ditš tše dingata lapeng, di xōkxōti
 tša mahēya, mahxata a ditloo ka moka a di-
 lwana tše di se waxo ka lapeng le mase-
 pa a dikxoxo, byale wa kwa lapa le nkxa le-
 re fōō motho a ka hlatsa xe a ka ja sejo
 a dutši xolona. Byale mosadi wa mohuta
 o xobōnaxala xone e ka ntlang xobyale o no
 fe e la fêla mo a robalaxo, a wa e fêla
 ke lešadi bana le xe ba ka moroto kantlo-
 ng, a ka seke a tsoxa a nêxa dikobo le
 maxoxo xone a ôniše ke letšatši le maxala
 a ka seke a beya xōdimu xa moroto xone
 moroto o ôme. Byale xe a sa dira byale
 nklo e a nkxa, le xōna nklo ~~ya~~ e ba le
 diboko tša xoloma. Dikxone ke modirwa
 basadi le dikxarebe, dikxarebe dina le lebak-
 a la xoya dikxoneng, ka tsatši le bayaxo
 dikxoneng bane xoja tša xoja ke moka ba
 tsoxa ba ya dikxoneng ba yohlwa ba rōba
 dikxone ke moka xe letšatši le ya maditšō
 ke moka ba tlēma dingata ba rwešana

781

K34/82

76

wa mafelo byale ka ke ba khona xothekhe-
 netsa ke moka wa kwatama byale yola m-
 orwadi le yena wa kwatama byale ke-
 moka ba vesana, ke moka ba ya xae. Ba yore
 xo fihla xae ba dikhophela ka matuding.
 Byale xe ele mosadi yo anaxo le khaxebe
 o tsoxela dikhoxeng byale khaxebe ya sala
 esila. Modiro ya mokhekolo e khane mo-
 sadi yo a sa tleho ke xotaba dikhoxe le
 xokha meti ke xore dila tšena o didiva
 xe ngwetši a šila xoba xokha morōxō
 wa dirapeng tša maxae le xo o apereya
 xe nke ngwetši ona le ngwana ore xo-
 hletleya morōxō ke moka a tloxa a
 tšama a homotša ngwana byale mo-
 ledi wa ngwana a sala a bešeletša
 mollō Byale ke mokhekolo a sa dinimo-
 šomo o, ngwetši ke moka o tla tšoma
 xobela e la mafello o tla bona apereya
 tša xaxwe dipitša byale mokhekolo a
 sala a tswenyeka. Ka xobane le xe
 monna wa ngwetši a ka nore ke a xama
 a ka seke a tšusa selō, ka xobane le
 ba xabo ba tsene ka xane ba laya ya

781

K34/82

77

bōna melaō. Byale xa na mowe pele
 xaxone xobe le phapafō, batswadi ba le-
 soxana ba swanetšē xo tšibišā batswadi
 ba kxarebe xone ngwana wa lena re m-
 ohtatlēla pitšā, byale batswadi ba mosadi
 ba tla nkhšā pitšā le ya morōxō ba
 mofa tšā xone a pee ka tšōna. Fēla
 lexa xole byale mosadi o swanetšē xone a
 fēle a tšolela mmatswale wa xa-
 xwe, yo a ka sekeng a motšolēla ke m-
 matswale wa monna, ka xone onca le
 mosadi wa xaxwe ke yēna yowe a sw-
 anetšexo xo moapela. Byale xa na mowe
 re hušetšēna xone batswadi ba ngwetšī
 ke mašadi ka kobane ba dumeletšē ngu-
 ana wa bōna a peya tšā xaxwe dipitšā
 kxankhe molaō ngwetšī e nkhšā ke engwē
 ngwetšī, ke nke o tšere ke ngwana wa
 le kxōthwane o swanetšē xone a no a
 peya pitšā ka etee le mokxekolo xo fihlē-
 la ba aroxanya ke modimu, byale batho
 ba bōna phōšō re bōna xa batswadi ba
 mosadi kxakhe le xa motswadi wa mo-
 soxana e xōna. Mosadi wa lešadi

781

K34/82 78 *

mabapi le malapa ke mosadi wa ka Ma-
 lesa ba-rexo ke Manyane, byale mosadi yona
 ka lapeng le kantlong xo noswana, eka-re ke
 mokxotheng, byale ka mo nklong xo a nkxa xore
 fãõ ka mereto ya bana le malapeng le xõna
 Byale batho ba bantši ba šingwa xo ja dijõ
 tšã xaxwe xa mõxõ le byala byale xe ba mõe
 pa ka byala bare, a amolõla mekxato ya
 bana le xõna kudumela e noba e rõthõla
 ka byaleng. Ba pelo tšẽ dinyana banwa
 o bõna ba kitima ba yohlatšã. Xo a peya
 xo a peya mosadi le tšõna dijõ tšena
 ba a bõla ke mosadi. Byale mosadi o swan
 etšẽ xore xotoxa a tšee pitsã a yoxxa metri,
 kemoka a pee morõxõ, kowa wa šila, byale
 xe morõxõ o budule, o a ohlatlala kemoka
 a hiatley pitsã ya busõwa. Byale xe a bo
 faxile kemoka o fa motšo yo mongwẽ le
 yo mongwẽ moxopa wa xaxwe, xe ba fe-
 ditšẽ xo ja kemoka o tšeya ditswana o
 diboloka. Ditswana bare xo fõhla pitsã
 kemoka bathõma xohlatšwa ditswana.
 Byale ditaba tšã xo a peya chhlahuši-
 tšwe ka bošlalo matlakaleng a dijõ.

[Handwritten signature] 781